

Slaget på Brunkeberg och dess förhistoria.

I.

Sveriges medeltida historia är i allmänhet inte rik på ögonblicksbilder. Med undantag för den 7—8 november 1520 torde det ej vara någon dag under Sveriges medeltid, som har lämnat lika många konkret gripbara situationer åt eftervärlden, som den 10 oktober 1471. Skådeplatsen för denna dags händelser var Stockholm med omgivning.

Man har i våra dagar ganska svårt att föreställa sig landskapet och terrängen, där det stora slag utkämpades, som brukar kallas slaget på Brunkeberg. Stockholms stad låg då, omgärdad med murar, på själva stadsholmen; de andliga stiftelserna på Gråmunke- och Helgeandsholmarna hörde ej till stadsbebyggelsen i egentlig mening. Norrström var bredare än nu. På Norrmalm stupade Brunkeberg brant ned mot strömmen och höjde sig sedan norrut till sitt krön vid nuvarande Observatoriekullen. På malmen fanns en lantlig förstadsbebyggelse; väster om Brunkeberg, där den stora landsvägen från landets norra och västra delar löpte fram mellan åsen och Klara sjö, låg Klara kloster¹.

På morgonen den 10 oktober 1471 har man från Stockholm sett kung Christierns skärmar och förskansningar resa sig på Brunkeberg. Man bör också ha kunnat se kungens krigare röra sig däruppe. Troligen har man, då dagen gick in, varit beredd på det avgörande, som skulle falla; en und-

¹ Om terrängens utseende se N. Ahnlund, *Svensk sägen och hävd*, Sthlm 1928, s. 167 f.; även *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer I*, utg. av N. Herlitz, Sthlm 1927, s. 131 f. samt Gösta Berg, *Böskapsskötsel och jordbruk i det gamla Stockholm*, S:t Eriks årsbok 1932.

sättningshär söderifrån hade flera dagar tidigare kommit i kontakt med staden, och Sten Stures huvudarmé väntades norrifrån. Då klockorna i Stockholm slog 11, ordnade sig kungens här på åsen till strid; Sten Stures här ryckte an från väster. Kanske har man från staden kunnat höra, hur de anfallande sjöngo Örjansvisan, tills de började »stå och slå», som Sturekrönikan säger, och stridslarmet tog överhand. Knektarna från staden lade ut med båtar för att delta i slaget.

Så tydligt kan man rekonstruera den konkreta situationen, då slaget började. Den träder fram ur krönikorna med bjärta färger som en medeltida stridsmålning, och som ett serent landskap och en klarblå himmel bruka bilda bakgrunden på dessa målningar, så välver sig över krönikornas skildringar en naiv förtröstan på skeendets lagbundenhet under Guds försyn. Det gäller båda våra huvudkällor rörande själva slaget: å ena sidan Sturekrönikan, som här låter de höviska talesätt, som höra med i rimkrönikornas nedärvda stilistiska utrustning, fyllas av vilt och dramatiskt liv, å andra sidan Olaus Petri med hans klara, rationellt förenklade framställning. Det är Sturekrönikan, som har lagt grunden för eftervärldens uppfattning av slaget; för den har det varit kulmen på en konflikt med enkla och givna motsättningar. Slagets utgång har varit en gudsdom: Sten Sture, Sveriges stridsman, har besegrat den främmande tyrannen och inkräktaren kung Christiern. Krönikans stridsskildring börjar med att anförarna hålla tal var för sina män, Christiern skrävlande på löjlig plattyska, Sten Sture höviskt och gudligt; den slutar med att lovprisa Gud, som frälst svenskarna från den trældom kung Christiern hade ämnat åt dem.

Vår kunskap om slaget på Brunkeberg är av samma art som om de flesta politiska avgöranden under medeltiden: de yttre fakta äro ganska väl bevarade i episka framställningar; de inre sammanhangen äro tendentiöst tillrättalagda i krönikorna och skymta blott dunkelt i ett svårbearbetat aktmaterial. Vi kunna konkret gripa vissa moment i slaget, vi veta, vilka som ledde striden på ömse sidor: på den ena

kung Christiern, hans danske marsk Claus Rönnow, Erik Karlsson (Vase), Ivar Gren och Trotte Karlsson av Eka, på den andra Sten och Nils Sture, Gustaf Olsson (Stenbock), Johan Åkesson (Tott), Arvid Trolle, Karl Knutsson (Gera), Erik Magnusson, Laurens Haraldsson och Knut Posse. Men när man har att fastställa, vad dessa namn inneburo politiskt, vilka makter, som stodo mot varandra i detta stora avgörande, nalkas man ett centralt men svårlöst historiskt problem.

Den vetenskapliga framställning, som är grundläggande för nutida uppfattning av slagets förutsättningar och innebörd, har framlagts av C. G. Styffe i Bidrag till Skandinaviens historia del 4. Styffes åsikter bygga i väsentliga drag på Sturekrönikans grunduppfattning. Enligt honom var det kung Christierns avsikt med de fredsunderhandlingar, som bedrevos tidigare under året 1471, att »locka Svenskarne till overksamhet och att sjelf vinna tid för ett kraftigare anfall mot rikets hjertpunkt». Styffe anger som orsak till att strid inte genast utbröt, när Christiern kom med sin här till Stockholm, att Sten Sture inte var beredd att mäta sig med konungens krigsmakt, »särdeles vid en tid, då den pågående skörden hindrade allmogens uppbådande». Under förhandlingarna i Stockholm ha strövtåg, som konungens främmande trupper gjorde i landet, ökat menighetens ovilja och stridslust. Efter skördens slut har Sten Sture uppbådat allmogen och tågat till Stockholm. Slaget på Brunkeberg har av de deltagande svenskarna betraktats som en avgörande kamp för fäderneslandets självständighet¹.

Senare författare ha med en och annan modifikation följt Styffe. Kristian Erslev förklarar, att varken Sten Sture eller kung Christiern menade allvar med fredsförhandlingarna; konungen har från början varit fast besluten att med makt framtinga ett avgörande. När han kom till Stockholm, har han avhållits från strid genom stadens läge, som gjorde en stormning omöjlig². Erik Arup drar i sin Danmarks

¹ Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver 4, Sthlm 1875, s. XII f.

² Erslev, Den senere Middelalder, Danmarks Riges Historie II, s. 545 f.

Historie som slutsats av konungens dröjsmål utanför Stockholm, att både Christiern och hans marsk Claus Rönnow voro dåliga fältherrar; för Arup innebär slaget det nationalistiska partiets seger i Sverige och ett nederlag både för konungen och hans fiender Axelssönerna, som önskade en union¹. Gösta Kellerman har i sin avhandling om Jakob Ulfsson utgått från att Sten Stures vapenlycka åstadkommit, att danskarna på våren 1471 funno för gott att överenskomma om vapenstillestånd. Senare blev det konungen, som skärpte situationen; hans resa till Stockholm betecknas som ett öppet hot. I det följande framträder hos Kellerman vissa nya synpunkter; han antar sålunda, att Christiern varit benägen för en fredlig lösning och att hans vapenmakt »snarast varit avsedd som en påtryckning». Vidare anser han det »sannolikare», att Sten Stures avresa från Stockholm, när han for ut i landet och reste sin här, föranlett konungen att landsätta trupper, än att orsakssammanhanget skulle ha varit omvänt².

Man finner sålunda, att skiftningar framträtt i uppfattningen om de händelser, som omedelbart ledde fram till slaget på Brunkeberg. Men ingen diskussion har förts om stridens djupare liggande orsaker och väsentliga innebörd. Nedan skall en sådan diskussion tagas upp — ett försök göras att sätta in slaget i dess politiska miljö med utgångspunkt från dess förhistoria.

II.

Då Christiern I år 1471 försökte återvinna Sverige, kunde han formellt-rättsligt sett ej betraktas som en främmande erövrare. Han var lagligen vald till Sveriges konung på Mora stenar år 1457. 1465 hade Karl Knutsson efter sitt första, misslyckade restitutionsförsök formellt avstått från sina anspråk på kronan. 1470 dog Karl Knutsson; Christiern hade

¹ E. Arup, Danmarks Historie II, Kbhvn 1932, s. 251 f.

² G. Kellerman, Jakob Ulfsson och den svenska kyrkan I, Sthlm 1935, s. 100 f., 113.

inte längre någon rival om den svenska tronen. På juridiskt klara grunder kunde han stämpla sina svenska fiender som upprorsmän mot sin rätta överhet. Men dessa kunde i sin tur hänvisa till att Christiern icke sedan 1464 innehaft verklig regeringsmakt i Sverige och att det rådsparti, som styrde landet, 1467 hade uppsagt honom tro och lydnad.

Kung Christierns kamp för den svenska kronan var ett led i den sekelgamla inre striden i Sverige om unionskonungadömet. Svenska trupper stredo både med och mot honom på Brunkeberg 1471. Men unionsstriderna hade under 1460-talet kommit in i en ny fas. Den var bl. a. karakteriserad av att partibildningarna bland stormännen starkare än tidigare bestämdes av familjeband.

Det konstitutionalistiska rådspartiet, kyrkans och hög-aristokratiens parti, som hade bekämpat konungamakten under den tidigare unionstiden, leddes vid Karl Knutssons fördrivande 1457 av en släktgrupp, vars kärna utgjordes av familjen Oxenstierna. Gruppens ledande män voro ärkebiskop Jöns Bengtsson, dennes bröder Christiern Bengtsson och David Bengtsson, deras kusin Erik Nilsson, morbrodern Nils Christiernsson (Vase), Oxenstiernornas unga kusiner Kettil och Erik Karlsson (Vase) samt dessas styvfader Erik Nipertz. Efter Christiern I:s trontillträde kunde även Christiern Bengtssons sväger Ivar Gren räknas till denna släktgrupp. Den var bestämt knuten till Uppland genom gods och genom ärkebiskopens ämbetsområde; genom denne hade släktgruppen även ett bestämmande inflytande på kyrkan. Dess politiska program var traditionellt givet: ett rättsligt begränsat konungadöme, motstånd mot höga prestationskrav från statens sida, skydd för privilegier och friheter, fredspolitik inom den nordiska unionens ram. Dessa intressen voro i större och mindre grad gemensamma för adel, kyrka, bönder och landbor, hela rikets jordägande och jordbrukande befolkning.

Under detta program hade den Oxenstiernska släktkretsen deltagit i folkresningen mot Erik av Pommern 1434, avsatt Karl Knutsson 1457, fördrivit Christiern I 1464 och återigen tvungit Karl Knutsson till underkastelse vid årsskiftet

1464—65. Deras strävan hade redan 1457 varit inriktad på att återvinna regeringsmakten i landet, som en äldre generation, bröderna Bengt Jönsson och Nils Jönsson (Oxenstierna) hade utövat under Kristoffer av Bayerns tid. Men samtidigt hade Oxenstiernor och Vasar konsekvent kämpat för den svenska rådspolitikens hävdvunna principer. Konflikten med Christiern I hade sitt ursprung i dennes tyngande extraskatter och benägenhet att styra länen med pålitliga män, som hade stått utanför upprorspartiet av år 1457. Den förnyade striden med Karl Knutsson 1464 föranleddes av dennes tendens att söka komma till samförstånd med Danmark för att göra sig oberoende av sina tillfälliga hjälpare, ärkebiskopens släktingar. Alla Oxenstiernornas uppror voro mer eller mindre folkrörelser: upplandsbönderna och dalkarlarna följde dem 1457, de förras skattevägran och ärkebiskopens solidaritet med dem 1463 hade direkt framkallat dennes fängslande, och rikets allmoge, framför allt dalkarlarna, stredo under biskop Kettils ledning 1464 mot kung Christiern. Vid striderna med Karl Knutsson i slutet av 1464 deltog bönder på Oxenstiernornas sida, ehuru då dalkarlarna hade slutit sig till deras motståndare¹. Ännu vid sin seger på nyåret 1465 kunna Oxenstiernorna anses ha företrätt en stark och vida spridd politisk opinion.

Karl Knutsson abdikerade den 30 januari 1465 mot att han erhöll Raseborgs och Korsholms län i Finland till livstids underhåll. Sverige regerades därefter av Jöns Bengtsson och biskop Kertil som riksföreståndare; efter den senares död samma år var ärkebiskopen ensam regent. Av rikets slottslän innehade Jöns Bengtsson Stockholm och Almarstäk, Erik Nilsson Västerås, Örebro och Stegeborg, Christiern Bengtsson Kastellholm, Ivar Gren Axvall, Erik Nipertz Älvsborg och Erik Karlsson Rumlaborg. Christiern I hade ingått förlik-

¹ Sturekrönikan, Svenska Medeltidens Rimkrönikor utg. av G. E. Klemming 3, Sthlm 1867, v. 431 f.; *Scriptores Rerum Suecicarum* II. 1, s. 162; *Diplomatarium Christierni Primi*, utg. av C. F. Wegener, Kbhvn 1856, s. 151 f.; S. R. S. III. 1, s. 28 f.; S. R. S. I. 1, s. 181; *Sturekr.* v. 1041 f.; *Olai Petri Svenska krönika*, utg. av G. E. Klemming, Sthlm 1860, s. 247.

ning med Oxenstiernorna, men han tillerkändes ingen verklig regeringsmakt.

Det kunde förefalla, som om den konstitutionella råds politikens företrädare hade tillkämpat sig en varaktig seger: allt motstånd hade slagits ner, och riket var praktiskt taget utan konung. Oxenstiernorna hade vunnit den ställning, som hade hägrat för dem sedan kung Kristoffers tid.

Men Karl Knutssons nederlag 1464—65 skulle ej bana vägen för en varaktig återgång till regimen på 1440-talet. Den tid var förbi, då ett förbund mellan kyrkans och upplandsadelns ledande män innebar en samling av landets avgörande, politiska maktfaktorer. Nya sådana funnos tillreds att på ett avgörande sätt ingripa i den politiska utvecklingen.

III.

Den mäktigaste medlemmen av riksrådet utanför Oxenstiernornas krets var Erik Axelsson (Tott), som 1457 hade stått vid Jöns Bengtssons sida som riksföreståndare. Han var vid denna tid länsherre på Nyköpings, Åbo, Tavastehus' och Viborgs slott. Han var av dansk börd, och hans familj var den ledande bland Danmarks stormannasläkter. Fadern, Axel Pedersson, hade varit hövitsman på Varbergs slott. Av Erik Axelssons överlevande bröder intog Åke Axelsson en ställning, som erinrade om 1200- och det tidiga 1300-talets danska gränshertigars: han innehade sedan 1464 Varbergs slott och län med Nordhallands köpstäder som pantlän på livstid och med rätt för arvingarna att behålla länet, tills det inlöstes¹. I Sydhalland hade han Årstads och Halmstads

¹ Detta förläningsbrev, dat. profesto Nicolai 1464 och hittills ej uppmärksammat av forskningen, finnes i avskrift i Rasmus Ludvigssons samlingar rör. adelns och kronans gods vol. II, s. 243 f., R. A. Det har följande lydelse:

Wy Christiern mz Gudtz naade Danmarcks Sueriges Noriges Wendes och Gottes koning, hertug y Sleszuigh, greue y Holstin, Stormarn, Oldenburg oc Delmenhorsth, giöre alle wyththerliggt, ath wy aff reth gieldtt kiendes osz schylliige were thenne breffuiszer, her Acke Axelszön y Hiulleberg riidder, wor aelscheliige mandtt och raadtt, halfanneth hundrede gamble och suare

härader som pantlän. En annan broder, Ivar Axelsson, innehade som pantlän Gärds och Villands härader i Skåne samt

aengelskæ noblæ, huar there wiidtt syne fulde wiicktt, oc fyrehundrede riinske gyldenæ, gode oc geffue aff guldt, oc tiughe och hundrade arnoldiske gyllene, oc hundrade lödeghe marck pennindhe y huitthe nestuedæ aengelskæ, oc thiughe lödeghe marck söluff, som han osz nu laentth haffuer tiill wortt oc rigzenz store nytthe, tariff oc behouff. For huilche forscrefne suma guldt, söluff oc peninghe wy haffue wntth oc y pantt szatt oc mz thette worth obne breff wnde oc y panth setther hanom oc hanz arffuynghe worth oc kronenz sloth Warberg oc alth Warbergs laen, som er Fardjisze herreth, Hiemeherrett, Wiiskaerherrett oc Fiereherrett mz worth oc kronenz bondæ godttz oc kiöpsteder, som ther inneligendes erae, oc han thz nu frieth sieluff y werie haffdtt haffuerr mz alle syne tiilgelze oc konlige rentthæ oc retiighetth y huadtt thz helst er eller were kandtth inthez wndhertaghez wtthaenn wraack bethrae aendt hundrede marck, att nytthæ, bruckæ oc beholde, wden alle affgiifft osz eller worre arffuinge oc aeptherkommende koningher y Danmarck att giöre eller gyffue y nogher maatthæ, for aetht frytth brugeligtt panntth wafflösth saa laenge hann leffuerr. Oc naar Gudtt thz forszietth haffuer, att han dödt oc aff ganghin er, tha schole hanz arffuinge forscrefne worth oc kronenz slott Warberg oc alth Warbergs laen, köpstedher, landtt oc laen mz alle theris tiilligelze, som forscrefuett staar, framdelis nyde brughe oc beholde for etht frith brugelig panntth wafflost y sex samfeldt aarr ther nest eptthter oc wdhin alle affgiifft, som forscrefuett stor. Oc inghen öpbyrdtt aff slaasz mz hanum aeller hanz arffuinge aff hoffueth sumen y nogher modæ y forscrefne pennindhe, guldt oc söluff. Oc ner thy forscrefne sex aar framganghne oc forledne ere, tha schule thy thz framdelis nyde bruge oc beholde saa lenghe thz worder thenom aff lösdtt wiidtt osz eller worr arffuinge oc epttherkomer koning y Danmarck for forscrefne halfannadtt hundredæ gamle oc sware aengelschæ noblæ, fyrae hundredæ rynskæ gyllene, tyuge oc hundredæ arnoldiske gyllene, hundrede lödeghe marck y huittha nestuede aengelskæ oc thiughe lödighe marck söluff. Wareth oc szackæ, szom Gudtt forbinde, att handt eller hanz arffuinge sig y nograe maade forbyrdæ, tha schulle thy eygh forbyrde forscrefne slott, landtt eller oc len y nograe maade. Thy tiilbiude wy osz oc wor arffuinge oc aeptherkomminde koning y Danmark att friæ hiemblaæ oc fuldkommeliige tiill staa hanum oc hanz arffuinge forscrefne wortt oc kronenz slott Worbergh oc alth Warbergs laen, köpsteder, landtt oc laen mz alle syn tiilligelze, szom före er rörtth, for alle thennom, som ther y nogher maade kunnae poo talæ, andeligæ eller werdtzlighe, oc alle forscrefne artiicklæ huer wiidtt sziiig stadiige oc fast att holdæ wdhin alle giensziigelze oc hielperede y nogher motthe, forbiudendis alle y huo thy helst er eller were kunde, oc serdelis wore fogder oc aemedtzmendtt förscrefne her Aaghy Axelszön eller hanz arffuinge her wdj att hindrae eller att hindre lotthæ, möde, quelie, omacke eller y nogher maade wforretthe vnder wor kongeliige haeffind oc wrede. Datum in castro

Sölvesborg med västra Blekinge och övertog 1466 efter bröderna Olof, Filip och Erik Gotland med Visby och Visborg. Laurens Axelsson innehade Skelskör på Själland och Stege på Möen. Barnen till en avliden broder, Filip Axelsson, hade i pantlån Tranekærs slott med hela Langeland¹.

Dessa Axelssönernas stora landområden kunna synas osammanhängande och tillfälligt hopbragta. I själva verket var deras länsvalde i dess centrala delar, Åkes och Ivars områden, uppbyggt med beräkning och konsekvens. Alltifrån unionstidens början kan man hos några få danska och svenska stormän skönja en strävan att samla gods och län utmed eller på bägge sidor om den dansk-svenska gränsen — män, som ofta vuxit hastigt i inflytande och rikedom samt spelat en äventyrlig politisk roll. Den förste och främste bland dem var Abraham Brodersson (Tjurehuvud), länsherre i hela Halland, Kinds härad i Västergötland samt Finnveden och Varend i Småland, ägare till 200 gårdar och byar och avrättad 1410 av Erik av Pommern. Broder Svensson av samma släkt, avrättad av Karl Knutsson 1436, var häradshövding i Västra härad i Småland, härstammade från Halland och hade vidsträckta gods där och i Värmland². Gustaf Olsson (Stenbock) hade 1454 Älvsborgs län i pant och senare Sunnerbo och Västbo härad i Småland, förvärvade gods i Danmark, hade kredit för kontantlån hos Kristoffer av Bayern och vacklade på 1450- och 1460-talen mellan Karl Knutsson

nostro Haffnensi in profesto sancti Nicolaj nostro sub secreto anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto.

¹ A. Skoglund, De yngre Axelssönernas förbindelser med Sverige 1441—1487, Upps. 1903, s. 49 not 2, 88, 98, 135 f., 150 f.; K. Fabricius, En nordisk lensmands liv i det 15:de århundrede, Sv. Hist. Tidskr. 1904, s. 218 f.

² Om Broder Svenssons gods se Åke Axelssons jordebok i dennes privatarkiv, Danska R. A. (gårdar köpta efter Broder Svensson) samt nr. 24, 379 och 438 i Svenska medeltidsregister 1434—1441, utg. av S. Tunberg, Sthlm 1937. I övrigt se C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3:dje uppl. Sthlm 1911, passim, samt artiklarna Baad, Abraham Brodersen, och Baad, Broder Svendsen i Dansk Biografisk Leksikon, utg. av C. F. Bricka och P. Engelstoft, I, Kbhvn 1933.

och Christiern¹. Axel Pedersson (Tott) och hans söner ha bildat den långvarigaste och mest betydande maktgrupperingen av denna typ under senare medeltiden.

Det är i sig själv troligt, att dessa särpräglade läns- och godsanhopningar och deras politiska följdföreteelser måste bottna i speciella ekonomiska förhållanden. Man kan i detalj följa detta samband i Åke Axelssons bevarade jordebok. Denna, som troligen blivit uppställd vid någon tidpunkt mellan 1455 och 1467, visar, hur Åke Axelsson koncentrerat sina godsförvärv till Halland, framför allt Årstads och Faurås härad men även Halmstads, Fjäre och Höks härad². I anslutning till dessa egendomar har han även förvärvat betydande gods i Kinds härad i Västergötland, framför allt i dess sydligaste socknar. Dessa godsköp, som bl. a. omfattat Broder Svenssons tidigare gårdar, ha i flera fall ägt rum på 1430-talet, således under en tidig period. En annan betydande grupp gårdar har legat i norra Västergötland i Kinne, Kollands, Barne och Gudhems härad, en tredje, delvis sist förvärvad, i norra Småland i Tvetå och Vists härad. Gårdarna i Halland och Västergötland ha i dominerande utsträckning erlagt arrende i smör, i Småland i enbart penningar.

Tager man hänsyn till medeltida kommunikationsförhållanden, ha Åke Axelssons köpta besittningar hängt betydligt bättre samman än vad det i förstone kan förefalla. Gårdarna i Halland äro samlade framför allt kring sätesgården Hjuleberg i Årstads socken och kring Halmstads stad och följa utom slättbygden vid kusten Ätrans dalgång samt i mindre grad de landsvägar, som löpte utmed Nissan och Viskan. I Ätrans dalgång ligga även gårdarna i Kind. Godsen på Västgötslätten och vid Väneren ha stått i naturlig

¹ Styffe, Bidrag etc. 3, s. CCLVII och 77 f.; Handlingar rörande Skandiavienens historia 18, s. 192; Repertorium diplomaticum Regni danici mediaevalis II. 1, s. 350 f., 658 och 693, II: 2, s. 125; pappersbrev dat. 1458 u. d. och Peringskölds klosterbrev E 53—59, s. 76, R. A.; Röda nummer 246, särskilt lägg med kopior av Gustaf Olssons jordabrev, Kammararkivet; Registrantjournal 108 A, Parsbergs räkenskaper, D. R. A.

² Fabricius a. a. s. 204 not 2.

förbindelse med Halland genom de landsvägar, som följde de halländska åarna, framför allt Ätrastigen. Man kan i andra källor konstatera, hur just på 1460-talet ekonomiskt utbyte ägt rum mellan Västergötland och Varberg¹. På liknande sätt ha de småländska bygderna vid Vättern vid denna tid stått i livlig handelsförbindelse med Halmstad genom Nissastigen². Åke Axelssons västgötska och småländska besittningar ha haft sin naturliga köpmarknad i de halländska kuststäder, som han i några fall behärskade som länsherre och i vilkas närhet hans halländska gods lågo. Han har på egna skepp och genom ombud avyttrat smör i hansestäderna Rostock och Stralsund och därifrån och från Danzig hämtat de importvaror, som behövdes på hans slott och gårdar: kläde och harnesk, öl, humle, vin och frukt³.

Vi sakna källor, som på ett lika ingående sätt belysa Ivar Axelssons godsförhållanden vid den svensk-danska gränsen. Hans läns och hans huvudgårdars, Härslövs och Lillös, belägenhet ange, att han byggt sin ekonomiska ställning och därmed sin politiska makt på samma grund som brodern Åke.

I de svenska gränslandskapen mot Danmark synes under senare medeltiden boskapsskötseln ha dominerat lantushållningen i högre grad än i rikets centrala delar. Både kame-

¹ Länsherren på Axvall, Svarte Åke Jönsson, har enligt sin räkenskapsbok (C. 25, R. A.) köpt kläde av sin »värd», Sven Asmusson i Varberg. Denne köpman har 1474 varit Åke Axelssons affärsombud i Stralsund. Missiver fra kongerne Christiern I:s og Hans' tid, udg. ved W. Christensen, bd 2, Kbhvn 1914, s. 90.

² Jönköpingsborgarna ha 1464 hönfallit Ivar Gren om att få fara till Halmstad efter sin bärgning (Jönköpings stads tänkebok 1456—1548, utg. av C. M. Kjellberg, s. 45, bil. till Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening V, Jkpg 1919). Se även Claus Rönnows brev till Jönköping den 17 mars 1453 med uppgift, att stadens järnskatt skall föras till Halmstad (kopiebok B. 20, R. A.). Jönköping har under Kristoffer av Bayerns regering räknats som dansk stad i skatteuppbördshänseende (Parsbergs räkenskaper, Registrantjournal 108 A, D. R. A.). Jfr E. Lönnroth, Sverige och Kalmarunionen 1397—1457, Gbg 1934, s. 221.

³ Missiver 2, s. 89 f. och 99 f.; Liv-Est-Kurländisches Urkundenbuch I. 12, s. 193 f.; Hansisches Urkundenbuch X, s. 266. En undersökning i Lübecks Niederstadtbuch för 1460-talet har givit negativt resultat.

rala och privatekonomiska handlingar från unionstiden och den tidiga Vasatiden visa, att skatt och avrad i dessa landskap varit baserade på tillgångar i boskap och boskapsprodukter, särskilt smör; prestationen må sedan ha utgått in natura eller varit omräknad i penningar. Dessa produkter ha vid sidan av Bergslagens malm varit Sveriges viktigaste exportartiklar — 1300- och 1400-talens sporadiskt bevarade tullräkenskaper från Lübeck och Danzig giva tydligt vittnesbörd härom¹. Och de naturliga exportvägarna från större delen av Västergötland och Småland följde ådalarna till Halland, Skåne och Blekinge och mynnade ut i danska hamnar. Den nordiska unionen har främjat handelsutbytet över gränsen: Abraham Broderssons och Nils Jönsson Svarte Skånings län i de svenska gränsdistrikten fritogos från den allmänna indragningen av pantlån i Nyköpingsrecessen 1396 och kunde under den följande fredstiden utnyttjas av sina danska herrar². Principen, att danskar och svenskar fritt skulle kunna fara till varandras riken »om sin bärgning», ingick som ett led i unionsfördragen alltifrån 1439³. Det förefaller, som om dessa gynnsamma politiska betingelser återverkat på kommunikationsförhållandena: man har daterat tillkomsten av bl. a. den viktiga vägen från Varend till Vä över Loshult till början av unionstiden⁴.

De stormän, som kunde slå under sig skatt och godsräntor i gränsdistrikten och samtidigt voro herrar i de danska städer, där smöret och de övriga boskapsprodukterna avyttrades, intogo en avundsvärd ställning i Norden. De kunde i motsats till de flesta andra länsgherrar räkna på ett stadigt, kontant överskott på sin förvaltning. De behärskade en internationell exportnäring, som skapade likvida kapitaltillgångar och därmed rikedom och politisk makt. Detta förhållande

¹ För 1300-talet se W. Koppe, Lübeck-Stockholmer Handelsgeschichte im 14. Jahrhundert, Neumünster i. H. 1933.

² Sveriges Traktater 2, s. 660.

³ Sveriges Traktater 3, s. 185 f.

⁴ A. Vejde, Borgar och samfärdsleder i medeltidens Varend, Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1925, s. 163 f. Se även dens., Erik XIV och ödeläggelsen av Ronneby 1564, Scandia II, (1929).

ger förklaringen till Abraham Broderssöns maktställning och till den form av läns- och godspolitik, som han företrädde. Det ger också förklaringen till Axelssönernas snabbt växande inflytande vid 1400-talets mitt.

Med utgångspunkt från släktgårdarna Lillö och Härlöv i Gärdås härad i Skåne ha Axel Pedersson och hans söner slagit under sig gods och län utmed den svenska gränsen. Åke Axelsson behärskade genom sina län ändpunkterna för Viska-, Ätra- och Nissastigarna, Ivar Axelsson ändpunkterna för Värends två sydliga utfartsleder: Loshultsvägen och vägen utmed Mörrumsån i västra Blekinge. Deras bröder deltog i den nordiska storpolitiken och lade härvid under sig län i andra delar av Sverige och Danmark än familjens ursprungliga verksamhetsområden. Med förvärvet av de finska länen lade Erik Axelsson ett nytt gränsområde under familjens kontroll, där en ny handelspolitisk nyckelställning lockade: herradömet över sjöfarten på Novgorod genom Finska viken. Sammanhållningen mellan Axelssönerna kom upprepade gånger till synes. De kunde vid kritiska tillfällen räkna på varandras stöd och utgjorde en betydande politisk makt i Norden med goda ekonomiska resurser.

Axelssönerna kommo vid 1460-talets mitt att göra en bestämmande insats i Sveriges inrikespolitik.

IV.

De sista godsförvärv, som inregistrerats i Åke Axelssöns jordebok, ha rört gårdar i Småland. Bifogade anteckningar tyda på att han även förvärvat Virestads socken i Varend i förlänning. Denna landsdel utgjorde i högre grad än för Åke Axelsson ekonomiskt uppland för brodern Ivar. År 1465 öppnade sig möjligheter för Ivar Axelsson att vinna gods och förbindelser i Småland och särskilt i Varend.

Bland villkoren för Karl Knutssöns abdikation den 30 januari 1465 förekomma bestämmelser om Karls och hans döttrars privategendom¹. Det stadgas, att dessa skola be-

¹ Finlands Medeltidsurkunder, utg. av R. Hausen, bd 4, s. 234.

hålla alla de gods, som de rätteliga ärvt, vidare gods, som kung Karl eller hans avlidna hustru drottning Katarina köpt eller löst till sig med rätt bördsbud, samt slutligen alla andra gods, som kung Karl köpt, innan han blev konung i Sverige. Enligt dessa bestämmelser stannade blott köpegodsen från Karls konungatid under den mera generella indragningsdom, som Christiern I och Sveriges riksråd hade utfärdat över hans egendom den 30 maj 1458¹.

Två bevarade jordeböcker från 1470-talet ge en specificering på Karl Knutssons jordegendomar². De visa, att de alltjämt konfiskerade köpegodsen från konungatiden omfattade stora godsdomäner i Mälardalskapen, framför allt Uppland. Däremot ha konungens och hans två döttrars gods i landets södra delar väsentligen fallit inom de kategorier, som återgingo i deras ägo. Dit hörde det väldiga och omstridda arvet efter Abraham Brodersson, som genom dennes dotterdotter, Karl Knutssons första hustru, tillföll Karls dotter Christina, gift med herr Erik Eriksson (Gyllenstierna)³. Karl Knutssons köpegods från tiden före tronbestigningen ha väsentligen legat i Östergötland och Tjust men även i det inre Småland. Han hade 1446 inköpt en del av arvet efter de förmögna stormännen Bengt Nilsson och Guse Nilsson (Bååt); det utgjordes bl. a. av ett tjugotal gårdar och ett ålfiske i Varend samt åtta gårdar i Östra härad⁴. De gods, som i likhet med dessa förvärvats under drottning Karins livstid, skulle till större delen ärvas av hennes och Karl Knutssons

¹ Diplomatarium Christierni Primi, s. 96 f.

² Håndskr. C. 4 och C. 8, R. A. Den senare är en förteckning över den del av arvet efter kung Karl, som vid skiftet 1474 tillföll Ivar Axelsson. Fabricius har summariskt redogjort för dess uppgifter (a. a. s. 233 f., 297 f.). C. 4 innehåller förteckningar dels över Karl Knutssons och drottning Katarinas godsköp, dels över den förres egendomshandlingar. Den har i varje fall avslutats efter den $26/3$ 1471, enär ett av de registrerade breven härrör från detta datum (fol. 48 r.).

³ Omfattningen av arvet efter Abraham Brodersson framgår av gods-förteckningarna i Arfstvisten emellan Erik Eriksson (Gyllenstierna) och Ture Turesson (Bjelke), utg. av K. H. Karlsson. S. F. S. 40, s. 71 f.

⁴ C. 4 fol. 11 v. och 40 r.; C. 8 fol. 9 v.

dotter Magdalena, som 1465 var ogift. Denna hade i moderne-arv 31 gårdar och 3 kvarnar i Uppland och Västergötland och kunde dessutom räkna på att arva sin del av faderns arvegods i Närke, Mälardalskapen och Östergötland. Uppgårelsen den 30 januari 1465 har i hög grad bidragit till att göra Magdalena Karlsdotter till ett ekonomiskt lockande parti.

Axelssönerna ha ägt god kännedom härom; Erik Axelson var själv närvarande, då abdikationsvillkoren beseglades. Hans bror Ivar var änkeman och hade intressen i Småland. Redan på hösten 1465 har dispens begärts hos påven för äktenskap mellan Ivar Axelsson och Magdalena Karlsdotter. Den 21 september 1466 kom detta äktenskap till stånd, och samma dag gifte sig Ivar Axelssons dotter Beata med Arvid Trolle, den blivande huvudmannen för Värends ledande stormannafamilj. Genom hustruns arv och familjeförbindelserna med Erik Eriksson och Arvid Trolle har Ivar Axelssons inflytande i Varend blivit starkt ökat.

Det låg nära till hands, att denna anknytning mellan Axelssönerna och Karl Knutsson skulle leda till politiska konsekvenser. Återkrävandet av sådana gods, som hade konfiskerats 1458 och förvärvats av stormän bland Karl Knutssons motståndare, kunde ej ske friktionsfritt. Så ha både Ture Turesson (Bielke), hövitsman på Kalmar, och Magnus Gren, hövitsman på Borgholm, bevisligen ägt gods, som tidigare tillhört Karl Knutsson¹. Man kan se, att dennes släktkrets målmedvetet bemödade sig om att stärka förbindelserna med Axelssönerna för att vinna deras stöd ekonomiskt och politiskt².

Axelssönernas förbindelser med Karl Knutssons familj måste leda till önskemål om förändringar i det rådande politiska systemet. Tanken att förvärva regeringsmakten från

¹ Schröder, J. H., *Monumenta Diplomatica Svecana*, Ups. 1820, s. 14 f.; *Diplomatarium Norvegicum* XVI, s. 229.

² Dess vid denna tidpunkt ledande man, Gustaf Karlsson (Gumsehuvud), friade den 10 februari till Beata Ivarsdotter, Arvid Trolles blivande gemål. Skoglund a. a. s. 109 not 1; *Missiver* 2, s. 30 f. Om Sten Stures frierier se nedan s. 194.

Oxenstiernorna kunde ej ligga fjärran från Erik Axelsson, som 1457 hade varit riksföreståndare vid Jöns Bengtssons sida och som alltsedan dess hade utgjort dennes förnämsta motvikt i riksrådet. Med regeringsmakten och förfogandet över Stockholms slott och län följde även lockande ekonomiska fördelar.

Omkring 1 april 1466 talades det i stormannakretsar om att Erik Axelsson hade låtit anslå i Nyköping, att »alla, som ville förtjäna guld och penningar», skulle komma till honom. Det uppgavs även, att Karl Knutsson värvade folk i Stockholm och att Jöns Bengtsson övervägde att kalla till möte i Stockholm efter påsken¹. Det var naturligt, att man sammanställde Erik Axelssons och Karl Knutssons krigiska förberedelser med Ivar Axelssons förestående giftermål och anade samverkan mellan Karl och Axelssönerna. I varje fall måste man säga sig, att rustningarna endast kunde rikta sig mot en och samma fiende: ärkebiskopen och hans släkt.

Tidpunkten var väl vald för en uppgörelse med ärkebiskopen, ty dennes regeringsmakt hotades även från annat håll. I början av februari hade ett rådsmöte hållits i Vadstena, som omedelbart följdes av förhandlingar i Jönköping mellan sändebud från å ena sidan Jöns Bengtsson och Sveriges riksråd, å andra sidan kung Christiern samt Danmarks och Norges riksråd. Förhandlingarna hade från Christierns sida avsett att leda till en uppgörelse om hans svenska konungadöme. Så hade emellertid ej skett: sändebuden bekräftade den 7 februari förbundet och freden mellan rikena och stadgade särskilt, att var man skulle åtnjuta sin egendom i samtliga dessa, medan andra ärenden uppskötos till ett nytt möte, som skulle hållas före S:t Olofs dag (den 29 juli)². Därefter följde tre av det svenska rådets sändebud — Ture Turesson (Bielke), Magnus Gren och Arvid Trolle — samt två andra rådsherrar — Eggert Krummedik och Gustaf Olsson (Stenbock) — de danska sändebuden till Hälsingborg,

¹ Brev från Åke Jönsson (Svarte Skåning) till Staffan Bengtsson av Vinstorp, dat. Åkerö. Pappersbrev, R. A.

² Sveriges Traktater 3, s. 288 f.

där de sammanträffade med kung Christiern och den 23 februari vidimerade två freds- och förlikningsbrev, ställda av denne till Jöns Bengtsson och Sveriges folk. Tre dagar där- efter sände Christiern från Hälsingborg ett cirkulär till Sve- riges invånare med förebråelser för att man förhalat erkän- nandet av hans rätt till Sveriges krona och att Jöns Bengtsson avspisat honom med »ljuvliga brev och fagert tal». Han hotade, om svenskarna icke ville överge sitt hat och sin onda vilja, att kalla till hjälp påven, kejsaren, andra herrar och furstar och särskilt sina undersåtar i Danmark, Norge och Holstein för att ställa allt till rätta. Likväl ville han först avvakta det kommande mötet före S:t Olofs dag¹. Av ett brev från april framgår, att Christiern planerade en »resa» till Sverige². Staden Stralsunds råd uppgav den 16 maj för Lübeck, att denna resa skulle äga rum efter pingst³.

Det är tydligt, att Christierns hot särskilt avsåg ärkebi- skopen och dennes krets. Från denna krets skilde sig de män, som hade uppsökt konungen i Hälsingborg efter Jön- köpingsmötet. Alla dessa hade sina huvudsakliga ekonomiska intressen i gränslandskapen; de voro dessutom de ledande bland de svenska adelsmän, som hade intressen att bevaka även på den danska sidan om gränsen. Ture Turesson och Magnus Gren hade ända sedan sin landsflykt på 1450-talet varit Christierns särskilt trogna anhängare. Gustaf Olsson var Åke Axelssons svåger, och Arvid Trolle var Ivar Axels- sons blivande måg⁴.

Jöns Bengtsson fann det säkrast att falla undan för Christiern. På mötet i Vadstena hade han fått rådets förlä- ning på Stäkets län och Uppsala stad att för evig tid lyda

¹ Rijm-Krönikor, Twå gamla Swenska, utg. av J. Hadorph, del II, Sthlm 1676, s. 238 f., 244 f.

² Missiver I, Kbhvn 1912—14, s. 30.

³ Hanserecesse 1431—1476, bearb. von G. von der Ropp, bd 5, s. 568 f.

⁴ Se Skoglund a. a. s. 109. Ture Turesson och Magnus Gren gjorde 1465 och 1466 betydande godsförvärv i Danmark. Repertorium diplomaticum II. 1, s. 631; pergamentbrev 2 maj 1466, dat. Skara, R. A. Jfr avvikande uppfattning om partiförhållandena 1466 i S. Tunberg, Sveriges Riksdag I. 1, Sthlm 1931, s. 132 f.

under Uppsala ärkestol; denna vinst var nu inhöstad¹. Dessutom hade han besvärligheter med sitt domkapitel, som ogillade hans politiska verksamhet². Vid eriksmässan, den 18 maj, lät han i Uppsala allmogen förstå, vilka faror som hotade riket, om ej Christiern åter erkändes³.

På detta följde omedelbart en upprorsrörelse i Dalarna, underblåst av en flygskrift, som en av Karl Knutssons tjänare bar omkring. Flygskriften riktade sig mot Jöns Bengtsson, som utmålades som kung Christierns redskap, alltid stämplande för dennes indragande i Sverige: folket i Dalarna krävde, att kung Karl skulle återkallas och att ärkebiskopen skulle lämna Stockholms slott. Hövitsmannen i Västerås' län, Erik Nilsson (Oxenstierna), fann situationen så allvarlig, att han den 2 juli rådde ärkebiskopen att avstå från Stockholm⁴. Den 21 september lydde denne delvis uppmaningen och lämnade Stockholm till Ivar Gren, som dock hade att ställa slottet till hans förfogande, när så erfordrades. I händelse av ärkebiskopens frånfälle skulle slottsloven överflyttas till kung Christiern⁵.

Under tiden hade i juli 1466 medlemmar av Sveriges och Danmarks riksråd sammanträffat i Kalmar: man vet, att från svensk sida Ture Turesson, Magnus Gren och Sten Sture voro närvarande, från dansk sida ärkebiskopen av Lund, Ivar Axelsson och Eggert Frille. Det politiska resultatet är obekant. Däremot vet man, att Sten Sture underhandlade med Ivar Axelsson och Eggert Frille om sitt frieri till Åke Axelssons dotter Ingeborg⁶. Då Ivar Axelsson den 21 september firade sitt och sin dotters bröllop i Nyköping, var han medlem i en beskickning från kung Christiern, som bestod av ärkebiskop Tuve i Lund, marsken Claus Rönnow,

¹ Hadorph, Rijn-Krönikor II, s. 241 f.; pergamentbrev 16 april 1466, R. A.

² Historiska Handlingar 8, s. 21 f.

³ Styffe, Bidrag 3, s. 170.

⁴ Ibidem, s. 170 f.

⁵ Hadorph, Rijn-Krönikor II, s. 246.

⁶ Styffe, Bidrag 3, s. 172 f.; pergamentbrev 18 juli 1466, R. A., 6 oktober 1466, D. R. A. Se Skoglund a. a. s. 108 f.

Eggert Frille samt honom själv och som hade att förhandla med det svenska riksrådet i Nyköping.

Till mötet i Nyköping anlände efterhand en representativ skara av Sveriges rådsherrar och stormän. Ännu den 29 september utfärdade lagmannen i Närke, Magnus Bengtsson (Natt och Dag) på sin gård Göksholm ett morgongåvobrev i närvaro av herrar Ture Turesson, Erengisle Gedda, Gregers Matsson och Nils Sture¹. Därefter reste alla dessa herrar till Nyköping utom Nils Sture. Denne, som hade hört till Karl Knutssons anhängare 1457 och 1464, hade tidigare på året legat i tvist med Jöns Bengtsson och i förhandlingar med denne erhållit stöd av Erik Axelsson. Han red nu med sina svenner till Gästrikland, som ärkebiskopen hade i län, lade beslag på dennes lager i Gävle av skattjärn och skattskinn och drog sig därpå undan till Dalarna, förföljd av en krigsstyrka, som ärkebiskopen hade sänt ut. Stockholm blottades härvid på försvarare².

Till bröllopet och mötet i Nyköping hade icke Oxenstiernorna och deras närmaste anhängare infunnit sig. De ledande svenska rådsherrarna på detta möte torde ha varit Erik Axelsson, Magnus Gren, Ture Turesson och Gustaf Karlsson (Gumsehuvud). Den 2 oktober stadfäste riksrådet på Ivar Axelssons och hans svåger Erik Erikssons anhållan, att Karl Knutsson, hans barn och arvingar skulle behålla alla slott, land, län och kronopanter samt hans egna arvegods och köpegods med alla de artiklar, som av rådet utfärdade brev visade; de, som köpt dylikt gods av kung Christiern, skulle fredligt tala till honom om sina penningar³. Samma dag slöt riksrådet med kung Christierns sändebud ett fördrag, som förnyade Jönköpingsmötets allmänna unionsbestämmelser och stadgade, att ett möte skulle hållas mellan de tre rikenas riksråd i Kalmar i juli 1467. De svenska riksråden

¹ Pergamentbrev i Uppsala universitetsbibliotek.

² Sturekrönikan v. 1280 f.; Rim-krönikor Svenska Medeltidens, utg. av G. E. Klemming, del 3, Sthlm 1867.

³ (Lager-)Bring, S., Samling af åtskilliga Handlingar, band II, Lund 1754, s. 282 f.

skulle genast fara in till Stockholm och rådpläga med ärkebiskopen och de rådsherrar, som ej voro närvarande i Nyköping: de skulle därefter meddela de danska sändebuden med brev och bud in i Danmark, vad man beslutat i Stockholm, både om det tilltänkta Kalmarmötet och annat ¹.

De närmare planerna på ett nytt stadfästande av unionen hade härmed gjorts avhängiga av en uppgörelse med Jöns Bengtsson. Denna kom snabbt och dramatiskt till stånd: ett upplopp mot ärkebiskopen, som utbröt i Stockholm under ledning av en Erik Axelssons tjänare, verkade i samma riktning som rådsmajoritetens påtryckningar. Jöns Bengtsson hade inga militära maktmedel att tillgripa. Den 18 oktober slöto han, hans bröder Christiern och David samt Erik Nilsson (Oxenstierna), Erik Karlsson (Vase), Ivar Gren och Trotte Karlsson av Eka ett fredsfördrag med övriga rådsherrar, vari Stockholm och därmed riksföreståndardömet lämnades till Erik Axelsson. I fördraget ingick en bestämmelse, att trots den allmänna förlikningen alla tvister om »gäld eller jordadelar» skulle avgöras efter lagen ².

Samtidigt med denna uppgörelse förenade sig Nils Sture med de missnöjda elementen i Dalarna, reste en här och belägrade Erik Nilsson i Västerås. I en skrivelse till Stegeborgs län den 19 oktober uppgav riksrådet, att dalkarlarna voro ense med rådet om Erik Axelssons riksföreståndarskap. Den 28 oktober meddelade rådet ytterligare från Västerås, dit det begivit sig för att träffa avtal med Erik Nilsson om hans län, att dalkarlarna hade erkänt Erik Axelsson som riksföreståndare. Denne uppmanade själv samma dag dalkarlarna i en skrivelse att fortsätta kampen, tills avtalet med Erik Nilsson kommit till stånd ³.

Den 1 november avsände Nils Stures armé framför Västerås en skrivelse till Karl Knutsson. Utfärdarna uppgåvo sig vara »fattiga friborne frälsesmän, köpstadsmän, bergsmän

¹ Sveriges Traktater 3, s. 290 f.

² Skoglund a. a. s. 119 och där anförda källor; Hadorph, Rijn-Krönikor II, s. 247 f.

³ Skoglund a. a. s. 121 f.

och meniga allmogen, Eders Nådes skattskyldige undersåtar av Dala och fullmäktiga sändebud av Hälsingland, Gästrikland, Medelpad, Ångermanland och all Norrbotten, Roden, Fjärdhundraland, allt Uppland och allt Västmanland». De förklarade, att »hela meniga Sveriges allmoge, både köpstadsmän och alla andra» kallade honom att återvända till riket och kronan, och de bådo honom om tillgift för tidigare uppror. Skrivelsen försågs med utvalde biskopen Lydekas i Västerås, Nils Stures, staden Västerås' och landet Dalarnas sigill och sändes till kung Karl med riksrådet Johan Christiernsson (Vase) och fem andra namngivna män, varibland en väpnare och en borgmästare¹.

Erik Axelsson inskred ej, såvitt känt är, mot Nils Sture och hans anhängare, som med denna åtgärd bröto med kung Christiern och satte en gräns för Erik Axelssons egen regeringsmyndighet. Vid uppgörelsen med Erik Nilsson övertog Nils Sture Västerås' län och förklarade sig inneha det på kung Karls vägnar².

Tidigt på våren 1467 utbröt inbördeskriget på nytt i Sverige. Jöns Bengtsson begav sig till Öland, medan hans släktingar angrepo Nils Sture³. Nu ingrep även kung Christiern i striden; en brytning inträdde mellan honom och Axelssönerna. Den fick genomgripande verkningar på unionskrisens vidare utveckling.

V.

Orsakerna till striden mellan Christiern och Axelssönerna ha blivit mycket diskuterade i historieskrivningen. Så mycket står fast, att Ivar Axelssons giftermålsförbindelse med Karl Knutssons familj varit den åtgärd, som givit upprättningen till senare politiska kombinationer. W. Mollerup och

¹ Styffe, Bidrag 3, s. 174 f.

² Skoglund a. a. s. 122 f.

³ Olai Petri Svenska Krönika, utg. av G. E. Klemming, Sthlm 1860, s. 255.

efter honom senare forskare ha ansett, att utgångspunkten för brytningen legat i Nyköpingsmötets beslut, att de, som köpt Karl Knutssons gods, skulle söka ersättning hos kung Christiern. Detta skulle ha inneburit en förolämpning mot denne i betraktande av Erik Axelssons underlåtenhet att återupptaga förhandlingarna om unionen¹. Det avgörande steget skulle därpå enligt Mollerup ha tagits av kung Christiern, då han före den 10 maj 1467 återtog Tranekærs slott och Langeland från Filip Axelssons arvingar och deras förmyndare, Eggert Frille; detta skulle omedelbart ha lett till Axelssönernas resning. Alexandra Skoglund påpekar, att redan Christierns handelsförbud mot Sverige av den 17 mars 1467 inneburit öppen brytning med Erik Axelsson, men ansluter sig i övrigt till Mollerups uppfattning². Däremot hävdar Fabricius, att indragningen av Tranekær icke föranlett Axelssönerna till brytningen med Christiern; den förra skulle ej vara att förlägga till tiden före Ivar Axelssons uppsägelsebrev³.

Den första fråga, som måste besvaras i detta sammanhang, är: vartill syftade Axelssönerna med besluten i Nyköping och med Erik Axelssons övertagande av riksförståndarskapet? Syftade de till en brytning med Christiern?

Den översikt, som ovan givits av unions- och regentfrågans utveckling under loppet av år 1466, torde visa, att Oxenstiernornas fall kom av att de hade att strida på två fronter: mot Christierns och mot Karl Knutssons anhängare. Det är bland de förra, som Axelssönerna öppet ha framträtt. Åke Axelsson var Christierns sändebud i Jönköping, Ivar Axelsson i Kalmar och Nyköping. Besluten i Nyköping och om Jöns Bengtssons avsättning ha fattats av rådsförsamlingar, bland vilkas ledande män befunnit sig Magnus Gren och

¹ W. Mollerup, Eggert Frille, i Dansk Historisk Tidsskrift Række V bd 5, s. 36 f. För E. Arup ha åtgärderna i Nyköping inneburit fullbordandet av Axelssönernas avfall. E. Arup, anm. av W. Christensen, Dansk Statsforvaltning i det 15:de Aarhundrede, Dansk Hist. Tidsskr. VII. 4. s. 539 not 4.

² Skoglund a. a. s. 133 f.

³ Fabricius a. a. s. 223 f.

Ture Turesson: Christierns trognaste anhängare både före och efter dessa händelser. Jöns Bengtssons avsättning ligger i rak linje med den politik, som dessa män fört i samverkan med Arvid Trolle och under Christierns egen ledning på våren 1466. Det har varit gränsadelns, de med Danmark lierade familjernas politik; i betraktande av Axelssönernas ekonomiska förhållanden och tidigare politiska inställning borde deras anslutning till denna ha varit given.

Icke desto mindre har man god anledning antaga, att Erik Axelsson stått bakom både Karl Knutssons och Nils Stures åtgärder mot Oxenstiernorna. Genom dessa åtgärder har ärkebiskopens ställning blivit ohållbar och hans nederlag i oktober 1466 givet. Axelssönernas politik fram till denna tidpunkt har tydligen varit ett skickligt dubbelspel, som lett till åsyftat resultat med Jöns Bengtssons fall. Därefter måste deras egen linje bli uppenbar: de måste gynna den ene eller den andre konungen.

Nyköpingsmötets bestämmelse om att köpare av Karl Knutssons återställda gods hade att kräva ersättning av Christiern har tolkats som ett aggressivt steg mot denne. Allt hänger emellertid på dels om denna ersättning kunde tänkas bli av stor omfattning, dels och främst om man ej avsåg att lämna Christiern regeringsmakten. Redan Alexandra Skoglund har påvisat, att man blott känner donationer, ej försäljningar av sådant gods från Christierns sida. Vad konungafrågan beträffar, fattade mötet ej något definitivt beslut, men det ställde ett sådant i utsikt efter uppgörelsen med Oxenstiernorna. Rådets sammansättning på mötet tyder avgjort på sympatier för det unionella konungadömet. Man har att lägga märke till att Öland med Borgholm måste ha hört till de av rådet bebrejade panter, som nu återställdes; den dåvarande länshövitsmannens, Magnus Grens, medverkan i beslutet är oförklarlig, om man ej avsåg att upprätta en regim i riket, som gjorde det möjligt för honom att få kompensation i andra län¹. Vidare uppma-

¹ Jfr Skoglund a. a. s. 112 not 1. Borgholms län räknades med bland

nade rådet Östergötlands befolkning dagen efter Jöns Bengtssons kapitulation att erkänna Erik Axelsson som riksförståndare, »till dess Gud ger riket en rätt herre», och meddelade samtidigt om den fred mellan rikena, som avtalats med kung Christierns sändebud¹. Dessa förhållanden ange, att rådet på Nyköpingsmötet avsåg att bana väg för ett förnyat erkännande av kung Christiern. Å andra sidan har återställandet av Karl Knutssons panter stritt mot Christierns principer av år 1458 om allmän pantreduktion, men detta liksom konungens återbetalningsskyldighet måste ha tett sig som mindre väsentliga nackdelar för Christiern i jämförelse med utsikten att återfå regeringsmakten.

Axelssönerna ha i oktober 1466 uppnått att säkerställa arvet efter Karl Knutsson, utvidga det med pantgods och pantlän och själva gripa regeringsmakten i Sverige. Det sistnämnda var ett provisorium, som de kunde utnyttja till privat vinning. Men intet tyder på att Axelssönerna ämnade återinsätta Karl Knutsson på tronen. Deras ojämförligt viktigaste ekonomiska intressen lågo i Danmark och voro beroende av att den unionella freden gynnade gränshandeln. Man kan med största sannolikhet tillskriva dem den särskilda omsorgen om handeln emellan rikena i Jönköpings- och Nyköpingsfördragens bestämmelser. Den iver, som Karl Knutssons släktingar visade under Nyköpingsmötet att knyta ytterligare giftermålsförbindelser med Axelssönerna, närdes av både politiska och ekonomiska motiv men säger intet om Axelssönernas ställning till Karl Knutssons restitution².

Karl Knutssons pantegendom i dennes testamente 1470. Hans andra pantlän, Aske härad, förlänades visserligen av Erik Axelsson till Erik Karlsson (Vase) i februari 1467, men detta var troligen en förtvivlad manöver för att vinna den sistnämnde och bevara freden vid en tidpunkt, då Oxenstiernorna gingo till strids och Jöns Bengtsson lämnade Erik Karlsson befälet över sina män. Den bevisar ej, att man icke i Nyköping ansåg länet tillhöra Karl Knutsson.

¹ Peringsköld, *Excerpta Diplomatica*, E. 68 nr. 32, R. A.

² Gustaf Karlsson friade den 4 och Sten Sture den 6 oktober till Åke Axelssons dotter Ingeborg. Se härom nedan.

Icke desto mindre har Erik Axelsson omedelbart efter sin seger över Jöns Bengtsson funnit sig i att ett av rikets viktigaste län behärskades av Karl Knutssons anhängare. Förklaringen är, att han här stötte på en politisk makt, som man ej hade beräknat i riksrådets uppgörelser och som gick sina egna vägar.

VI.

Då Nils Sture angrep ärkebiskopen, har det tydligen skett på Erik Axelssons initiativ. Nils Sture hade genom sitt giftermål en viss anknytning till Åke Axelssons familj, och hans läns- och godsintressen torde dittills närmast ha bundit honom vid gränsadeln. Hans morfar, vars namn han hade upptagit, var den halländske stormannen Sven Sture, efter vilken hans far, Bo Stensson (Natt och Dag), hade ärvt sätesgården Eksjö i Vedbo härad i Småland. Nils Sture hade 1456 varit hövitsman på Rumlaborg och 1464 i Småland. Bo Stensson blev just i oktober 1466 stämd av kung Christiern att lämna från sig två gårdar i Kvibille socken i Halland. Han hade i förläning Västra och Södra Vedbo härader, som sedermera gingo i arv till sonen². Trots Nils Stures tidigare förbindelser med Karl Knutsson — 1457 övergick han dock snart till Christiern — bör man ha kunnat räkna med att Nyköpingsmötets program ur flera synpunkter verkade tilltalande på honom på grund av hans och hans fars ekonomiska intressen i gränsbygderna. Han har därför varit en lämplig förbindelselänk mellan Axelssönerna och kretsen kring kung Karl³.

Men när Nils Sture nådde Dalarna, kom han att spela den roll, som Erik Nilsson (Oxenstierna) på sommaren hade

¹ Repertorium Diplomaticum II. 1, s. 702, 705; Handlingar rörande Skandinaviens historia 18, s. 192.

² Om Nils Stures antecedentia se Lönnroth, Sverige och Kalmarunionen, s. 305; Reuter Dahl, H., Svenska kyrkans historia III. 2, Lund (tr. Sthlm) 1863, s. 537.

fruktat, att dalkarlarna skulle tvinga på honom själv. Han blev Dalarnas hövitsman i kampen för kung Karls återin-kallande.

Dalkarlarna skulle alltifrån denna tid bli det nationella konungadömets och riksföreståndardömets trognaste stöd i kampen mot unionskonungarna. De hade 1457 deltagit i upproret mot Karl Knutsson. 1464 hade de därpå stritt bakom bråtarna vid Haraker med biskop Kettil mot kung Christiern och vunnit en seger, som omtalades ute i Europa¹. På hösten samma år kämpade de emellertid för Karl Knutsson mot Oxenstiernorna, och på sommaren 1466 utgjorde deras bygder en tacksam jordmån för Karl Knutssons agitation. Vid Nils Stures ankomst bröt upproret ut i full låga.

Dalarnas ställningstaganden böra sammanställas med de politiska insatser, som samtidigt gjordes av Stockholms borgerskap. Detta stod i opposition mot Karl Knutsson 1457, men tidigt på året 1463 ha ledande män i Stockholm miss-tänkts av Jöns Bengtsson för en sammansvärjning till Karl Knutssons förmån och blivit fängslade och torterade. Före Jöns Bengtssons fängslande samma år utpekades han som förrädare i anonyma nidskrifter, som spredos i Stockholm, och efter fängslandet deltog stockholmsborgarna med kraft i att slå ner upplandsböndernas revolt mot kung Christiern för att befria ärkebiskopen. På våren 1464 höllo de fast vid Christiern mot biskop Kettils folk. På hösten samma år stredo de för Karl Knutsson och slöto den 3 februari 1465 ett formligt fredsfördrag med Oxenstiernorna och deras med-hjälpare². 1466 gävo de genom sitt upplopp stöten till Jöns Bengtssons fall; 1467 deltog Stockholms magistrat i riksrådets inkallande av Karl Knutsson. Efter dennes fördrivande 1457 ha alltså stockholmarna konsekvent hört till Oxenstier-

¹ Kölns meddelande till Edward IV av England, Hanserecesse 1431—1476 bd 5, s. 428.

² Se härom *Scriptores Rerum Suecicarum* II. 1, s. 164; III. 1 s. 28 f.; *Sturekrönikan* v. 689 f.; *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 5, s. 3 f.; *Privilegier för Sveriges städer* 1, s. 159 f.

nornas fiender, medan dalkarlarna alltifrån 1464, då de åter ingrepo i rikspolitiken, varit patrioter och i första hand bekämpat konung Christiern.

Stockholmarnas tidigare missnöje med Karl Knutsson, som visade sig 1457, hade sin grund i dennes handels- och tullpolitik. Emellertid fingo de tydligen efter tronskiftet ånyo kämpa med ekonomiska svårigheter, som hade sin grund i politiska förhållanden. Stockholms slott och län undanhölls Oxenstiernorna av kung Christiern och förvaltades av den pålitligare Ture Turesson, medan Nils Christiernsson (Vase) innehade Västerås' län med Dalarna. Stockholms ställning som rikets ledande handelsstad hängde framför allt på att dess köpmän reglerade avsättningen av Bergslagens järn- och kopparmalm till hanseaterna. Men det låg alltid i länsherrarnas och fogdarnas intresse att uppmuntra handelsomsättningen på den ort, där de själva residerade; det gynnade både kronans intäkter och anskaffningen av förnödenheter till slotten. Det var därför en för stockholmarna farlig situation, när deras stad och Västerås' län styrdes av män ur skilda politiska grupper. Redan på 1440-talet hade stockholmarna fått kännning av en hotande konkurrens från Västerås' borgerskap i frågan om nyckelställningen mellan gruvområdena och hansans internationella köpenskap. Under Christiern I:s regeringsår gynnades konkurrensen från Västerås av att fogdar och ämbetsmän i Dalarna hindrade stockholmarna i deras handelsverksamhet och ej ville lämna dem samma friheter som andra uppstäders borgare¹. Därtill kom en annan nackdel för Stockholms borgerskap: Christiern hade i sina kyrkoprivilegier tillförsäkrat klerkerna frihet att handla i Stockholm och andra städer, på landet eller i stad med främmande köpmän — en viktig kompensation för Jöns Bengtsson, som förfogade över Almarstäks län utom inkomsterna av sitt kyrkliga ämbete². Slutligen hade landets brytning med Karl Knutsson också lett till fiendskap med Danzig, den främ-

¹ Privilegier för Sveriges städer 1, s. 143, 151 f.

² Ibidem, s. 141.

mande hamn, med vilken Stockholm stod i livligast handelsutbyte näst efter Lübeck.

Karl Knutssons segrande fiender, främst Oxenstiernorna, hade berett Stockholms köpmän allvarliga svårigheter. Det är således förklarligt, att efter Tyska ordens avgörande nederlag mot de preussiska städerna och Polen vid Sarnowitz i september 1462, vilket stärkte Danzigs makt, borgare i Stockholm kunde misstänkas för förbindelser med Karl Knutsson, och att i samband härmed en bestående brytning kom till stånd mellan borgerskapet och Jöns Bengtsson. 1464 kunde detta politiskt förena sig med Dalarnas och Bergslagens folk.

Då dalkarlarna på våren 1464 anslöto sig till biskop Kettils uppror, gingo de på samma sida som hela allmogen i landets övre delar. Det anmärkningsvärda är, att de därefter principfast hyllade ett nationalistiskt program utan att som bondebefolkningen i Sveriges övriga bygder vackla mellan lokala opinioner och tillfälliga demagogiska impulser. Detta hänger samman med att den politiska opinionsbildningen var så mycket fastare organiserad i Bergslagen och Dalarna än annorstädes. Man har all anledning antaga, att förhållandena på 1460-talet liknade dem, som rådde 1504, då enligt Arvid Siggessons vittnesbörd »mest allesamman» av dalkarlarna i Siljansbygden brukade arbeta hos bergsmännen nere i gruvområdena och där inhämtade de under rättelser i politiska frågor, som de sedan spreda i hembygden. Den politiska makten i denna landsända vilade hos ett fåtal förmögna bergsmän — på Kopparberget uppskattades deras antal 1504 till fyra eller sex — som behärskade gruvdriften¹. Antagligen innehades en sådan ledande ställning av den Hans Djäkn, som 1462 levde i Norberg och vilken enligt Olaus Petri »alltid var hövitsman för Dalarna» samt 1464 tillsammans med rådsherrarna Christiern Bengts-

¹ Gamla papper angående Mora socken II. Arvid Siggessons brevväxling, utg. av L. Sjödin, Västerås 1937, s. 11 f.

son och Ivar Gren mottog Karl Knutsson vid återkomsten till Sverige¹.

Detta ledande överskikt har haft förutsättningar att lika väl som den världsliga och andliga aristokratien taga självständig ställning till striden om regeringsmakten i Sverige. Det är naturligt, att dess ställningstaganden i särskilt hög grad dikterats av ekonomiska synpunkter.

Den agitatoriska motivering för biskop Kettils uppror 1464, vilken spriddes i landet och som tydligen utgått från biskopens egen krets, var kopierad på anklagelserna mot Erik av Pommern 1434 och 1435. Den uppgav, att Christiern hade betungat Sveriges folk med ideliga beskattningar, varvid penningar utfördes ur landet; han hade varit frånvarande ur riket, så att allmogen blev plågad av fogdarna; han anförtrodde länen till danskar; han hade fängslat ärkebiskopen och en mängd goda män². I flygskrifter, som cirkulerade i Dalarna på sommaren 1466, renodlas det finansiella motivet i anklagelserna. Där anföres den skada Sverige lidit av kung Christiern: allt som han med lagliga och olagliga skatter uppburit, det han kunde finna i kyrkor och kloster och det han kunde låna i Sverige, »det förde han allt ur riket, därtill var fjärde penning av dem, som påvens bud hade fått här i landet, så att här stannade varken guld, silver eller penningar, som fordom var och som var och en av oss känner med sig». Därtill hade Christiern låtit stegla »våra vänner och fränder»³. Utförligast behandlar den odaterade dalaflygskriften »Danske kung Christierns handel» motivet om bortrövandet av penningar och ädla metaller ur Sverige, utmynnande i det välfunna öknamnet »Botnalösa tomma Taska» på unionskonungen⁴. Man kan ej misstaga

¹ N. Höjer, *Dalarna och Dalkarlarne*, Svensk Historisk Tidskrift 1897, s. 48 f. Se *Diplomatarium Dalecarlicum I*, utg. av C. G. Kröningsvärd och J. Lidén, Sthlm 1842, s. 112 och Olai Petri krönika, s. 233.

² Huitfeldt, A., *Danmarekis Rigis Krönicke*, del II, Kbhvn 1652 (folio-uppl.), s. 899.

³ Styffe, *Bidrag 3*, s. 168.

⁴ Handlingar rör. Skandinaviens historia 5, s. 12.

sig på att det varit denna ekonomiska anklagelsepunkt, kring vilken bergsmän och dalkarlar samlat sig. Den framstod för dem som det viktiga i det hävdvunna anklagelsekomplex, som biskop Kertil anförde och som bottnade i den konstitutionalistiska principen om konungens ansvarighet inför lagen.

Uppfattningen att landet utarmades genom att guld och silver utfördes var redan en knäsatt ekonomisk teori vid 1434 års uppror¹. Denna åskådning fick med åren en fastare utformning. Den var i själva verket ett utslag av tidens ekonomiska modevisdom, naturlig ej minst i ett kapitalfattigt land som Sverige under ett århundrade av sjunkande varupriser i hela västerlandet². Man krävde, att statsmakten genom utförselbud skulle reglera tillgången på penningar och varor och framför allt ej genom egna åtgärder skapa penning- eller varubrist. Vid 1400-talets mitt floreerade ett dylikt ekonomiskt förmynderskap genom lagstiftning i de tyska territorialstaterna, och på 1470-talet började det konsekvent tillämpas i Danmark och Sverige³. Upprorsanklagelserna mot Christiern I för bottenlös girighet och penningutförsel kommo således vid en tidpunkt, då idéer höllo på att bryta igenom, som gävo större principiell vikt åt dessa anklagelser än tidigare varit fallet.

Västerås län, dit Dalarna hörde, låg ej under det kungliga fataburet med dess direkta fogdeförvaltning. Men hindren för Bergslagens export på de invanda vägarna och den allmänna nöd, som rådde vid tiden för biskop Kettils uppror — möjligen även hansans missnöje med Christierns tullpolitik och holsteinska välde — ha utgjort tillräckliga motiv för de ledande bergsmännen och därmed för Dalarnas

¹ Lönnroth, Sverige och Kalmarunionen, s. 75 f.

² Wiebe, G., Zur Geschichte der Preisrevolution des XVI. und XVII. Jahrhunderts, Leipzig 1895, s. 104 f.

³ Spangenberg, H., Territorialwirtschaft und Stadtwirtschaft, München u. Berlin 1932, s. 86 f., 89, 93; Arup, Danmarks Historie 2, s. 259 f. Jag kommer att i ett annat arbete behandla denna lagstiftning i Sverige.

folk att vända sig mot ett regeringssystem, som utarmade landet.

Man behjärtade framför allt Stockholms trångmål: det är betecknande, hur bägge de nämnda flygskrifterna ha framhävt våldsdåd och missförhållanden i denna stad. Ett »förbund» med Stockholm var redan nu eftersträvansvärt¹. Det hade verkställts i kampen för Karl Knutssons konungadöme på hösten 1464. Kravet på ekonomisk separatism för- enades härvid med den nationalistiska agitation, som Karl Knutsson sedan 1450 hade bedrivit mot danskarna och det danska konungadömet och som beskyllde det sistnämnda för strävan att bringa svenskarna i trældom. Ett fast politiskt program och en fast politisk konstellation skapades: Sturetidens nationalism och det parti, som bar upp denna utanför rådet².

Karl Knutssons anhängare besegrades i slutet av 1464 av Oxenstiernorna och deras bundsförvanter. Men Dalarna och Stockholm utgjorde trots detta en ej föraktlig militär och politisk maktfaktor. Gruvorna och städerna kunde tillhandahålla övat och rustat krigsfolk, t. o. m. rytteri³. Det rörde sig ej om stora kontingenter: Sturekrönikans uppgift om 1300 välrustade »kolaredrängar» från Kopparberget, som 1467 följde Nils Sture, är säkerligen överdriven. Under 1500-talets första decennium räknade man med att Salberget kunde ställa upp 24 fullrustade »gruvdrängar» och att några hundra man från gruvorna och från köpstäderna ut-

¹ Se Sturearkivet nr. 698, R. A.

² Jfr. Gottfrid Carlsson i artikeln »Kring 450-årsminnet av slaget på Brunkeberg», Svenska Dagbladet den 10 oktober 1921: »Det är i själva verket först i slutet av 1460-talet och början av 1470-talet, som nationaltanken genomsyrar det svenska samhället». Carlsson ser häri ett verk av Sten Sture, som i förening med Nils Sture »lyckades ingjuta ett verkligt nationellt innehåll i den folkliga rörelsen». I »De Skandinaviska länderna under senare medeltiden», Världshistorien skildrad i dess kulturhistoriska sammanhang under red. av H. Almquist, Upps. (tr. Sthlm) 1932, daterar Carlsson det nationella genombrottet från slaget vid Haraker, varefter de lägre stånden förblevo »genomsyrade av en antiunionell åskådning» (s. 722 f.).

³ Sturearkivet nr. 1177.

gjorde en så avsevärd förstärkning till rikets härsmacht, att den möjliggjorde en offensiv in på danskt område¹. 1471 hade Jakob Ulfsson erhållit uppgiften, att Nils Stures dalkarlar, med vilka han tågade till Brunkeberg, voro blott 40 man². Betydligt större kontingenter kunde man dock få av lättbeväpnat folk, bågskyttar, från det egentliga Dalarna; Hemming Gadh nämner 1501 siffran 1400 man dylika, som anlände till Stockholms belägring³. De torde ha utgjort det numerärt sett dominerande inslaget i dalahärarna.

Utanför sin provins förmådde dalkarlarna ännu på 1460-talet ej mycket. Krigshändelserna på hösten 1464 visa, att då liksom på Engelbrekts och Erik Pukes tid frälsetruperna voro utslagsgivande utom i bråtstrider. Där kunde dalkarlarnas specialvapen, bågen, göra sig gällande, och framför allt deras breduddiga pilar, som gingo »genom häst och man» enligt Karlskrönikans utsago och av vilka under den senare Sturetiden stora mängder samlades i kronans förråd⁴. Slaget vid Haraker 1464 hade visat, vad dalkarlarna förmådde i gynnsam terräng. Deras anseende var sådant, att de utgjorde en önskvärd bundsförvant och en farlig fiende, som man drog sig för att angripa, när de på hösten 1466 gingo till aktion.

VII.

Dalkarlarnas självständiga politiska insats torde ge lösningen av frågan om Axelssönernas s. k. avfall från Christiern I. När dessa i oktober 1466 hade spelat sitt dubbelspel färdigt och önskade inleda förhandlingar om Christierns inkallande, förmådde de ej bemästra de krafter, som de frambesvurit till Karl Knutssons förmån. Erik Axelsson måste söka dämpa motsättningarna och själv förhålla sig

¹ Sturekrönikan v. 1527, Sturearkivet nr 701 och 718 b.

² Styffe, Bidrag 4, s. 9.

³ Ibidem, s. 294 f.; jfr. Höjer a. a. s. 49.

⁴ Karlskrönikan v. 8634; Sturearkivet nr. 840.

överksam¹. Hans politik måste nu te sig ytterst tvetydig för Christiern I. Den var i sig själv ett utslag av självrådighet, som vittnade om konungens bristande auktoritet under de ekonomiska besvärligheter, som förvärvet av Slesvig och Holstein förde med sig. När Nyköpingsfördraget ej kunde omedelbart kompletteras med bindande försäkringar om kung Christierns hyllning i Sverige, gav det precis samma resultat, som de av Christiern häftigt klandrade överenskommelserna i Vadstena och Jönköping i årets början. Axelsönerna buro ansvaret för Nyköpingsfördraget samtidigt med att de framstodo som bundsförvanter till Karl Knutssons förklarade anhängare.

Christiern tog genast konsekvenserna och insatte i december 1466 sin broder greve Gerhard som föreståndare för Slesvig och Holstein för att bättre kunna ägna sig åt sina kungarikens ärenden². Tidigt på våren 1467 förnyade Oxenstiernor och Vasar striden mot Nils Sture, stödda av folket i Fjärdhundraland, medan Jöns Bengtsson själv begav sig till Öland, där han kom i kontakt med Christierns trogne anhängare Magnus Gren. För att ej se Oxenstiernorna återtaga makten i landet måste Erik Axelsson stödja Nils Sture. Christiern återigen såg sig ställd inför utsikten att förvärva Sverige med Oxenstiernornas hjälp och valde att stödja dem. Det rika byte, som Axelssönernas län utgjorde, måste även ha lockat honom liksom utsikten att genom deras kväsande stärka sin ställning gentemot Danmarks adel. Han utfärdade handelsförbud mot Sverige och drog in Tranekær, det åtkomligaste av Axelssönernas län. Därmed var hans brytning med hela brödrakretsen given³.

¹ Skoglund a. a. s. 120, 124 och 126 f.; Fabricius a. a. s. 222; Tunberg, Sveriges Riksdag I. 1, Sthlm 1931, s. 136 f.

² E. Arup, Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne, Dansk Historisk Tidsskrift VII. 4, s. 351 o. 365 not 1.

³ Fabricius' uppfattning, a. a. s. 223 f., att indragningen av Tranekær och avsändandet av Ivar Axelssons uppsägelsebrev till Christiern äro ungefär samtida händelser utan inbördes orsakssammanhang, torde knappast erhålla tillräckligt stöd i källorna. Förhållandet, att den nye hövitsmannen på Tranekær, Erik Sture, den 10 maj 1467 erkände skuld på 600 mark till Filip

Axelssönerna hade blott att göra det bästa av den nu uppkomna situationen, hylla Karl Knutsson och söka sin framtid i Sverige. De åtnjöto ej kung Karls förtroende: denne förebrådde skarpt Nils Sture, att han hade erkänt Erik Axelsson som riksföreståndare, när han haft möjligheten att bli sin egen hövitsman¹. På våren 1468 inträffade också en tillfällig, öppen brytning mellan Karl och Axelssönerna². Men rädsla för isolering och hotet från den gemensamme fienden nödgade dem att hålla samman intill Karl Knutssons död 1470.

Karl Knutssons sista konungadöme hölls uppe av heterogena element: dalkarlarna och stockholmarna, Axelssönerna och med dem och konungen befryndade stormän. De vunno tillfällig anslutning av labila och agitatoriskt påverkbara befolkningsgrupper, såsom bönderna i landets olika delar, och vidare av den odeciderade majoriteten av Sveriges adel och klerker. Erik Axelsson och Ivar Axelsson anförde denna koalition. Den gick samman under det nationella konungadömets skytt.

VIII.

År 1470 förändrades läget i Sverige genom Karl Knutssons död den 15 maj detta år. Det härskande partiet i landet hade nu varken konung eller tronkandidat. Christiern

Axelssons arvingar indicerar ej, att slottet besatts någon av de närmaste dagarna före detta datum. Den 10 maj är på dagen halvårstermin till Sankt Märten's dag, den 11 november, då räkenskapsåret utgick och innan vilken dag skulden skulle vara betald. Vidare kan Själlandstingets vittnesdombrev 1468 blott anses återspegla den juridiska innebörden av Ivar Axelssons uppsägelsebrev; det säger intet om dettas eventuella agitatoriska utbrodering. Tranekærepisoden går rättsligt in under den punkt i vittnesbrevet, där konungen frikännes från att ha förgripit sig på ridderskapets egendom. Å andra sidan har Fabricius förtjänsten av att ha påvisat, att striden om godset Vallö spelat en roll vid brytningen.

¹ Finlands Medeltidsurkunder 4, s. 293 f.; Skoglund a. a. s. 127.

² Peringsköld, Excerpta Diplomatica E. 68 nr 36.

sände den 6 juni en cirkulärskrivelse till invånarna i rikets olika stift, erbjöd sig att hålla lag och rätt, privilegier och sedvänjor, om han erkändes som konung, och hotade att i annat fall söka sin rätt med hjälp av Gud, herrar och furstar och sina trogna undersåtar i de tre rikena¹. Samma sommar vann han tillbaka Slesvig och Holstein från sin broder greve Gerhard, som fångslades och måste avstå från länderna. Den 9 oktober slöt han i Segeberg förbund med Lübeck och Hamburg mot Gerhard. 3 mars 1471 vann han fullständigt hansans politiska anslutning genom sträng handelslagstiftning mot holländarna och andra hansans konkurrenter. De vendiska städerna efterkommo därefter konungens önskan, att de skulle inställa handeln på Sverige².

Uppgörelserna med Gerhard och med hansan gävo kung Christiern fria händer mot Sverige för första gången efter hans brytning med Axelssönerna. Den 30 november 1470 framhöll han i en ny cirkulärskrivelse till Sveriges folk, att många av adressaterna önskat hylla honom, om de ej avhållits därifrån av »några våra ovänner, och än Sveriges ovänner med uti längden, om I det betrakta vele». Han förnyade sina löften om att uppehålla lag och rätt och försäkrade alla om fullständig fred och försoning. »Gud skall känna't», heter det till sist, »att det skall vara oss emot av allt vårt hjärta, om vi skola nödgas att längre hålla sådan fördärvlig skada med krig, som nu någon tid varit haver; och kunne I själva väl märka, att oss anstår ej att övergiva det, som vi hava Guds rätt till»³.

Christierns agitation siktade målmedvetet på att skilja hans personliga fiender från det svenska folket. Hans fiender voro även Sveriges fiender — det är samma tema, som Ture Turesson samma år tog upp, när han för Värendsallmogen påpekade, att Axelssönerna voro danska män⁴. Detta

¹ Hadorph, Rjm-Krönikor II, s. 256 f.

² Hanserecesse 1431—1476 bd 6, s. 384, 398 f.; Daenell, E., Die Blütezeit der deutschen Hanse 2, Berlin 1906, s. 221 f.

³ Hadorph a. a. s. 258 f.

⁴ Styffe, Bidrag 3, s. 294 f.

tog udden av det härskande rådspartiets nationalistiska program. Christierns ställning var agitatoriskt stark även genom att hans fiender nu saknade rättslig grund för striden mot hans konungadöme. Landet måste enligt tidens uppfattning ha en konung, och som sådan fanns blott Christiern att tillgå. Han erbjöd fred och därtill att vidmakthålla den rättsordning, som svenskarna krävde av sina konungar. Det svenska riksrådet hade mycket svårt att försvara ett avvissande av förhandlingar om Christierns erkännande. Därtill kom det hot, som dennes starka utrikespolitiska ställning innebar.

I Sverige hade nu regentskapet övergått från Karl Knutsson till Sten Sture.

Sten Sture var vid denna tid, 1470, en trettio års man, vars politiska bana hade bestämts av släktförbindelser. I sin ungdom hade han följt sin styvfader Gustaf Karlsson (Gumsehuvud) i hans skiftande partitaganden; han hade en tid vistats hos den landsflyktige Karl Knutsson i Danzig och en tid troligen varit kung Christierns page. Sten Sture hade före 1466 varit trolovad med Ivar Axelssons dotter Agneta, som emellertid hade avlidit; 1466 arbetade han ånyo energiskt på att få till stånd en giftermålsförbindelse med Axelsönerna. På Nyköpingsmötet, två dagar efter det att Axelsönerna drivit igenom beslutet om återställandet av Karl Knutssons gods, friade Gustaf Karlsson och efter ytterligare två dagar Sten Sture, som åberopade råd från »förnumstige och vise män», till Åke Axelssons dotter Ingeborg¹. Ingeborg Åkesdotter blev Sten Stures maka. Dennes politiska ställning var därmed given; hans anseende befästes av den militära duglighet han visade, framför allt genom segern vid Öresten i början av 1470. Han synes redan före Karl Knutssons död ha varit utsedd till riksföreståndare. 1468 skulle Ivar Axelsson i händelse av konungens frånfälle intaga denna ställning, men den agitatoriskt ömtåliga situationen 1470 krävde en infödd svensk. Inom Axelsönernas släktkrets

¹ Se härom Styffe, Bidrag 4, s. VI; Missiver II, s. 39 f.

var Sten Sture under dessa omständigheter bäst lämpad för riksföreståndarskapet. Karl Knutsson anförtrodde honom på dödsbädden Stockholms, Örebro och Åbo slott, varpå Sten Sture ingick ett förbund med besättningen på Stockholms slott och borgerskapet i Stockholms stad att hålla samman intill dess riksrådet sammanträdde och enhälligt valde en konung eller hövitsman i riket ¹.

Det var självklart, att riksrådet ej kunde göra ett enhälligt val. Vid tiden för Karl Knutssons död låg Erik Karlsson (Vase), ledaren för Oxenstiernornas och Vasarnas släktgrupp, i Stockholms skär och agiterade framgångsrikt bland bönderna. En formell hänvändelse till honom om anslutning blev resultatlös; rådsmajoriteten fick i juni gå till val utan hans och hans fränders medverkan. Axelssönerna genomdrev härvid Sten Stures riksföreståndarskap. Som lön härför fingo de riksföreståndarens löfte på län: Ivar Axelsson Öland och Erik Axelsson Kalmar län, så snart de erövrats från respektive Magnus Gren och Ture Turesson. Under sommarens lopp blevo därefter Erik Karlsson och hans anhängare besegrade och fördrivna från Mälardalarnas län ².

Man finner, hur Axelssönerna även 1470 dominerade riksrådet och sökte främja sina hävdvunna intressen. Gränslandet Kalmar föll inom deras gamla ekonomiska sfär, och på samma sätt var Öland ekonomiskt begärligt för Ivar Axelsson. Jämte hans län Gotland bedrev nämligen Öland en betydande utförsel av hästar till Danzig; den, som innehade bägge öarna, behärskade i stort sett denna handelsgren ³. Den svenska regeringens krigiska verksamhet be-

¹ Hadorph a. a. s. 255 f.

² Sturekrönikan v. 1849 f.; Olai Petri krönika, s. 266 f.; Huitfeldt a. a. s. 960; Styffe, Bidrag 4, s. IX f.; jfr Sjödin i Gamla papper angående Mora socken II, s. 438.

³ Lauffer, V., Danzigs Schiffs- und Waarenverkehr am Ende des XV. Jahrhunderts, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins Heft XXXIII, s. 16 f., 23 och 27. Av betydelse för hästhandeln var även, att Ivar Axelsson innehade Stegeborgs och Erik Axelsson Åbo län, då Söderköping och Åbo kommo närmast öarna i hästexport.

stämades i det följande av Axelssönernas önskemål: tidigt på våren 1471 gingo Sten Sture, Ivar Axelsson och Arvid Trolle till angrepp mot Kalmar och Stäkeholm och började belägra dessa fästen¹. Situationen visade sig emellertid snart vara sådan, att det svenska rådet ej kunde fortsätta att gå angreppsvis tillväga.

Under loppet av hösten och vintern 1470—71 hopade sig svårigheterna för kretsen kring riksföreståndaren. Dalarna och Stockholm hade 1470 liksom tidigare deklarerat sin trohet mot ett nationellt regeringsprogram, men även bönderna i Mälardalens län hade under de senaste årens strider blivit politiskt aktiviserade. Och deras sympatier skilde sig från köpmännens och gruvägarnas i Stockholm och Bergslagen: nu som alltid följde de hemprovinsens ledande stormän, som huvudsakligen befunno sig i Erik Karlssons läger. Bönderna i Fjärdhundraland, där Oxenstiernornas och Karl Knutssons godsintressen hade korsat varandra, voro notoriska anhängare av Erik Karlsson och dennes vapenbroder Trotte Karlsson av Eka². Erik Karlsson vann 1469 anslutning också i Södermanland; hans och hansfränders folk härjade i Rekarna och Uppland gårdar, som tillhörde motpartiets män, drevo bort husdjuren, sprätte upp bolstrar, så att fjädrarna röko omkring, och stulo grytor, bonader och bänkdynor³. I ett möte i Enköping, som hölls av Erik Karlsson och hans anhängare i juli 1470 och som Olaus Petri känner från dokument, deltog enligt denne författare »många bönder» från Uppland, Södermanland, Närke och Norrland⁴. Det var att förutse, att bönderna skulle vara mottagliga för Christierns propagande med dess freds-

¹ Danske Kancelli, Tegnelsesbog 1471, 1481, 1486—1512, s. 9, D. R. A.; Reuterdaahl a. a. s. 543.

² Om Karl Knutssons gods i Fjärdhundraland se C. 4 och Lagerbring, Samling af Handlingar II, s. 233 f. Om böndernas inställning se bl. a. Hadorph a. a. s. 255 f.

³ Styffe, Bidrag 3, s. 281 f., 292 f.; pappersbrev 8 febr. och 10 mars 1470, R. A.

⁴ Olai Petri krönika, s. 267.

löften och söka kontakt med Erik Karlssons rådsgrupp, om denna åter kom in i landet.

Ett ännu allvarligare hot än böndernas opålitlighet och fiendlighet utgjorde de rustningar, som Christiern igångsatte i början av 1471. De drevos i stor stil för att främja ett slutgiltigt avgörande. Den 10 februari 1471 sände konungen ut cirkulärskrivelser till adeln i Danmarks olika härader och uppmanade den att rusta sig mot Ivar Axelsson, som avsåg att beröva Danmark Gotland. Provianteringen för tåget skulle beräknas räcka till Mikaelsmässan i oktober¹. Den 17 mars gick ett cirkulär ut till Danmarks länshövitsmän, som uppmanades att komma till Köpenhamn, »med ett tal folk till skepps» före första söndagen efter påsk. Adressaterna skulle även påminna »de fria män, som i edert län bo, att de följa på edra skepp, som vi eder och dem förut därom tillskrivit hava». Anledningen till utskrivningen angavs nu vara, att fienden i Sverige belägrade Kalmar stad och Ståkeholms slott. I ett samtidigt cirkulär till städerna uttryckte konungen sin förhoppning att i Sverige under sommaren få en god ände på sitt ärende, så att han ej skulle mera behöva besvära adressaterna i denna anledning². I Holstein utskrevs en krigsgärd, och en trupp på 200 legoknektar erhöles från Lübeck, där Christiern på ett besök i slutet av mars förmådde städerna att sända en beskickning till Sverige för att åvägbringa fredsmöte³.

Det beräknade resultatet av den danska utskrivningen, vilket någotsånär torde stämma överens med det verkliga, kan i detalj avläsas i en längd över krigsfolket, som varit

¹ Diplomatarium Christierni Primi, s. 247. Brev till Ulvborgs härad.

² Dessa två skrivelser finnas liksom den föregående i konceptkopior i Danske Kancelli, Tegnelsesbog 1471, 1481, 1486—1512. Bägge äro skrivna på ett blad, som bildar omslag till den nedan nämnda längden över krigsfolket. Tryckta i Danske Magazin IV. 2, s. 144 f., där skrivelserna infällts i längden.

³ Chroniken der niedersächsischen Städte, Lübeck 5: 1, Leipzig 1911, s. 81 f.

förvarad i det kungliga kansliet¹. Den mynnar ut i siffran 2758 man, av vilka 1500 utgjorts av städerna, några hundra av de kungliga slotten utom Köpenhamn och resten av adeln, prelaterna och klostren. Till dessa har sedan kommit det krigsfolk, som bildade konungens hov och livtrupper i Köpenhamn, samt de värvade knektarna. Anmärkningsvärt är vilken minoritet, som aristokratiens styrkor bildat i denna här, som skulle framtvunga den slutliga uppgörelsen med Axelssönerna. Likaledes är det anmärkningsvärt, att de skånska landskapen ej synas ha lämnat något krigsfolk. Delvis kan detta förklaras med att deras män stannade hemma för att värna gränsen, men förklaringen räcker också blott delvis i en situation, då Älvsborg, Axvall, de småländska kustlänen och Öland behärskades av konungens anhängare. Konungen har tydligtvis undvikit att använda folk från Axelssönernas egna provinser. Förhållandet torde vittna om i vilken utsträckning striden gällde Christierns makt i själva Danmark.

För den regerande kretsen i Sverige måste situationen ha tett sig synnerligen mörk. Man valde att förhandla. Den 17 mars befunno sig både Ivar Axelsson och Erik Karlsson och med dem flera svenska stormän i Skara och bevittnade en egendomsuppgörelse². Den 9 april slöto Sten Sture, Nils Sture, Gustaf Olsson (Stenbock) och Karl Bengtsson av Vins-torp som svenska sändebud ett stilleståndsfördrag med en delegation från kung Christiern i Kungssäter på gränsen mellan Västergötland och Halland. Enligt detta fördrag skulle »Sveriges inbyggare» på midsommardagen möta kung Christiern och Danmarks och Norges råd på Stegeborg. Där skulle först tvisten mellan konungen och Åke, Ivar och Laurens Axelssöner avdömas eller förlikas i godo inför de tre rikenas riksråd och de konungens »herrar och vänner», som kunde komma till mötet. Sedan skulle konung Chri-

¹ Denna längd har tydligtvis utnyttjats av Kristian Erslev i hans beskrivning av Christierns armé i Danmarks Historie 2, s. 545 f.

² Repertorium diplomaticum II. 2, s. 240 f.

stiern »så skicka det, att dessa tre riken måtte komma samman i ett kärligt förbund, som de voro på konung Kristoffers tid med sådan förbättring, som dessa tre rikens råd tyckes nyttigt vara»; han skulle lämna försäkring på att hålla Sveriges rätt, friheter, privilegier och sedvänjor. När allt detta var gjort, så att Sveriges inbyggare voro förvarade i alla ärenden efter »tesse III rikesins radh god tykke», skulle Christiern anammas och behållas som fullmäktig konung i Sverige. Fördraget hänsköts till bekräftelse av Sveriges råd och inbyggare på ett möte i Arboga. Slutligen skulle tvisten mellan Sveriges råd och inbyggare och kung Christierns svenska anhängare avgöras inför de tre rikenas råd genom förlikning eller rättegång¹.

Vad är den politiska innebörden av detta fördrag?

Först och främst innebär det från svensk sida ett uppgivande av det nationalistiska program, som hade hållit uppe Karl Knutssons konungadöme. De svenska och danska rådsdelegaterna funno varandra nu som ofta förr i planen att återupprätta den konstitutionella unionen, förbundet från konung Kristoffers tid. Den svenske riksföreståndaren och hans män ha kapitulerat inför det yttre hotet och inför en opinion, som krävde fred, även mot priset av Christierns återtagande. De ha sökt skapa så starka garantier som möjligt gentemot konungen genom att falla tillbaka på den konstitutionella linjen.

Men de fyra svenska delegaterna representerade ej blott Sveriges råd och inbyggare utan även de med Sverige förbundna danska Axelssönerna. Den fredliga uppgörelsen skall enligt fördraget utsträckas även till dem. Detta skall ske i den formen, att man börjar det överenskomna fredsmötet med rättegång eller förlikning mellan dem och konungen. Därefter skall unionen stadfästas och Christierns handfästning utformas, och först »när allt detta är gjort», skall Christiern erkännas som svensk konung. Som en kompletterande åtgärd kommer uppgörelsen mellan rådsmajoriteten

¹ Sveriges Traktater 3, s. 302 f.

och Christierns svenska anhängare. Med andra ord: Axelsönerna ha genom denna förhandlingsordning erhållit möjlighet att sluta en fördelaktig fred med konungen och utforma sina villkor med hänsyn till att det svenska riksrådet, som stod under deras inflytande, ännu ej fattat något avgörande om handfästningens innehåll och om Christierns erkännande. Erik Karlsson och hans anhängare återigen skulle ej äga någon säkerhet för att kunna lägga fram sina krav på skadestånd och län, innan konungen och deras fiender kommit till samförstånd.

Kungssätersfördraget har varit Axelssönernas schackdrag för att rädda sig ur spelet inför det hotande sammanbrottet av deras svenska välde. De framträdde ej själva i förhandlingarna, om än Ivar Axelsson uppehöll sig i förhandlingsortens närhet. De fyra delegaterna voro alla svenskar, men av dem voro Sten Sture Åke Axelssons måg och Karl Bengtsson och Gustaf Olsson hans svågrar; den sistnämnde hade även, liksom Nils Sture, egna gods- och länsintressen i Småland och Danmark att taga hänsyn till. Mot bakgrunden av Axelssönernas tidigare politik kan detta fördrag ej sägas vittna om någon plötslig förändring i deras inställning. Den 22 januari hade Ivar Axelsson fått ut sin hustrus arvsandel av Karl Knutssons lösöre ur fataburet på Stockholms slott; allt var färdigt för en uppgörelse med Christiern¹.

Kungssätersfördraget ratificerades på det svenska riksmötet i Arboga den 1 maj, troligen utan ändringar. Samtidigt fick, enligt Olaus Petri, Sten Sture mötets samtycke till sitt riksföreståndarskap, sedan han trakterat bönderna med tyskt öl. Samme författares framställning, här byggd på okända källor, gör troligt, att under de följande veckorna en allvarlig opposition mot den härskande partiregimen skulle ha framträtt bland Sveriges bönder. Tolv bönder från varje härad i Uppland, Södermanland, Dalarna och Hälsingland skulle ha sammankommit i Uppsala, troligen vid Eriksmässomarknaden den 18 maj, och utlyst en herredag i En-

¹ Pergamentbrev den 22 januari 1471, R. A.

köping i juni, där hela rikets råd skulle försonas, då man ej längre kunde lida tvedräkten i landet¹. Men på detta möte blev föga utdrättat, då Sten Sture och Nils Sture ej kommo dit. Återspegla Olaus Petris uppgifter verkliga händelser, vittna dessa om att Erik Karlssons anhängare bland Upplandsbönderna voro i verksamhet.

Den 12 maj ratificerade Christiern å sin sida Kungssätersfördraget med tre förändringar: stilleståndets början framflyttades från den 8 maj till den 2 juni, fredsmötet förlades till Djurhamn i Stockholms skärgård i stället för till Stegeborg, och ett krav inrycktes, att befästningsverken framför Kalmar och Stockholm genast skulle nedrivras samt att dessa slott under stilleståndet skulle komma i åtnjutande av sina hela län. Denna Christierns ratifikation tyckes ej ha blivit godtagen av det svenska rådet, som emellertid senare gick med på ändringen av mötesplats efter en hemställan från Kungssätermötets danska delegater².

Christierns ratifikation visar en aggressiv hållning. Det var tydligt, att han ämnade utnyttja det övertag, som hans rustningar och starka diplomatiska ställning hade givit honom. Han värnade sina svenska anhängares intressen, och genom ändringen av mötesplats önskade han tydligtvis komma närmare Mälardalskapens bönder och utöva ett starkare militärt tryck än han kunde ha gjort i Östergötland. Hans aggressivitet var riktad mot bestämt håll. Den 19 maj, en vecka efter fördragsratifikationen, skänkte han bort några hus i Köpenhamn, som hade tillhört en man i Ivar Axelssons

¹ Olai Petri krönika, s. 268 och 348. Styffes skepsis mot dess preciserade framställning, Bidrag 4, s. XI not 1, kan ej anses grundad på bärkraftiga skäl, då Olaus Petri i sin framställning ofta utnyttjat nu förlorade dokument. Krönikan förlägger mötet i Uppsala till en tidpunkt »väl ett år, sedan konung Karl död var», och i den ursprungliga, i Codex Sernsköldianus bevarade versionen, infaller Enköpingsmötet vid helga lekamens tid. Denna sista datering har strukits i den senare textredaktionen, där författaren erhållit kännedom om Arbogamötet den 1 maj, som nu sprängts in i texten efter Enköpingsmötet och därigenom förryckt hela kronologien.

² Sveriges Traktater 3, s. 305 f. och 316.

tjänst¹. Dagen efter utfärdade Danmarks riksråd en förklaring, att det hade rått Christiern att kräva tillbaka Gotland av Ivar Axelsson². Konungen var ej sinnad att vid sin uppgörelse med Axelssönerna gå in på Kungssätersfördragets linje. I spetsen för sin härsmakt hotade han ej blott sina fiender i Sverige; han behärskade åter sitt danska rike efter den avsöndring av pantlän och de utrikespolitiska svårigheter, som hertigdömenas förvärv och kronans ekonomiska misär hade fört med sig³. Han hade goda skäl att kräva sträng vedergällning av sina avfälliga danska läns herrar och deras medhjälpare.

Men denna hotfulla inställning gentemot Axelssönerna innebar ej, att Christiern avsåg ett våldsamt undertryckande av det svenska folkets fri- och rättigheter⁴. Hans agitation hade lockat med konstitutionella utfästelser, samtidigt som den hade sökt vända svenskarna mot hans fiender. Och även om hans löften ej i och för sig behöva ha varit allvarligt menade, hade han flera reella anledningar att hålla dem. Hans svenska anhängare utgjordes nu, i motsats till år 1457, av Upplandsadelns kärna, som i samverkan med kyrkan och bönderna alltid hade utgjort det förnämsta bålverket för Sveriges fria statsskick. Han hade från 1464 avskräckande erfarenheter av ett krigståg i landets inre delar. Hans här utgjorde emellertid ett utmärkt påtryckningsmedel vid förhandlingarna och en garanti för hans säkerhet.

Christiern uppmanade den 31 maj sina bundsförvanter hansestäderna att låta sig representeras vid förhandlingarna; tidpunkten var för sen för att städerna skulle hinna efter-

¹ Diplomatarium Christierni Primi, s. 251 f.

² Ibidem, s. 252.

³ Arup, Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne, s. 371 f.; lista på pantlän i Registrantjournal 108 A, Lehnsvæsendet før 1513, D. R. A.

⁴ Jfr C. Paludan-Müller, De første Konger af den Oldenborgske Slægt, Kbhvn 1874, s. 78: »Toget synes først at have været bestemt imod Ivar Axelsen, i det mindste lod Kongen sig give af det danske Rigsraad en Opfordring til at 'æske og annamme' af Hr Ivar Visborg Slot og Gulland. Maaske har dette blot været en Demonstration for at skuffe Fjenden».

komma uppmaningen¹. I juni bröt han upp med sin inskeppade här från Dragör. Då han kom till Kalmar, fann han, att svenskarna från sina befästningar vid Kläckeberga bekrigade hans folk i staden trots stilleståndet. Han stannade och förstörde svenskarnas förskansningar. Sedan dröjde han någon tid i Kalmar, enligt vad hans råd den 21 juni uppgav därför, att svenskarna ej hade tagit emot hans lejdebrev och då ännu ej hade svarat på Claus Rönnows brev om den ändrade mötesplatsen. Mötet i Djurhamn uppsköts till den 22 juli. Erik Karlsson drog till sitt slott Ståkeholm och förstörde också där fiendens förskansningar². Dessa åtgärder visa Christierns omsorg om att hans svenska anhängare skulle ha ryggen fri vid förhandlingarna, men deingo ödesdiga följder. De stärkte det intryck av aggressiv självrådighet, som redan hans ratifikation av den 12 maj måste ha givit. Man kan avläsa deras verkningar på det brev, som biskop Henrik i Linköping och hans kapitel skrevo till konungen, tydligen som svar på skriftliga bearbetningar från denne. I detta brev förebrådde avsändarna konungen angreppet på Kläckeberga och påpekade, att »bättre och nyttigare hade varit» om han hade fullbordat det överenskomna mötet³.

Den 18 juni anlände konungen till Stockholm; han seglade förbi Djurhamn och kastade ankar utanför nuvarande Djurgården. Det var ytterligare ett åsidosättande av svenskarnas önskemål, som måste verka stötande.

I Stockholm väntade en talrik rådsförsamling, där ärkebiskop Jakob Ulfsson, biskoparna Hans i Strängnäs och Lydeka i Västerås, Sten och Nils Sture samt Erik och Ivar Axelssöner voro de mest framträdande. Förhandlingarna

¹ Hancerecense 1431—1476, bd 6, s. 425 f. Hansesstäderna hade i april och maj sänt en beskickning till Sverige för att i Christierns intresse åvägbringa ett fredsmöte. Den var emellertid för sent ute och hade förekommit av Kungssättersfördraget. Chroniken der niedersächsischen Städte, Lübeck 5: 1, s. 82 f.

² Diplomatarium Norvegicum 3, s. 649 f.; Olai Petri krönika, s. 268.

³ Reuterdaahl, H., Svenska kyrkans historia III, 2, Lund 1863, s. 543 f.

började; den 7 augusti slötos nya fördrag, som förlängde stilleståndet till den 8 september. Det definitiva fredsslutet uppsköts till den 1 september. Ivar Axelsson och Gotland inneslötos i överenskommelsen. Man angav formerna för uppgörelsen mellan konungen och svenskarna: den skulle ske genom rättegång inför ett urval av »Sveriges råd och konungens råd», lika många på varje sida. Konungen skulle ha rätt att väcka åtal mot varje svensk man, till vilken han hade »serdelis skylling»; han skulle framställa sina klagomål mot vederbörande och erhålla gottgörelse, varefter denne i sin tur skulle framlägga sina klagomål mot konungen. Åtalade Christiern någon, som hade »enger tiltaal eller skylning til oss igen», skulle någon annan svensk man, som ej åtalades men hade klagomål mot konungen, framlägga dessa och erhålla gottgörelse i den åtalade landsmannens ställe. På samma sätt skulle tvisten mellan Christiern och Axelsönerna slitas i de punkter, som ej dessförinnan kunde biläggas i sämja, och även uppgörelsen mellan det svenska riksrådet och konungens svenska anhängare skulle ske genom rättegång. Dessa mål skulle alla avgöras på S:t Egidii dag, den 1 september, eller i varje fall före den 8 september. »Innan föreskriven dag och tid», d. v. s. före dagen för rättegången, skulle även fullbordas och stadfästas, hur Sverige skulle regeras i konungens närvaro och frånvaro samt om förbundet mellan rikena. Förvaring skulle göras med löften, brev och eder, innan konungen kom »i Sveriges rike», om all ovilja och skada, som varit, så att den aldrig blev hämnad, och så att Sveriges kyrka, dess krona och rike, ridderskap, köpstadsmän och allmoge skulle njuta sin lag, privilegier och goda gamla sedvänjor. Slutligen förklarade sig Christiern villig att ge rådet brev på den gäld, som han var skyldig i Sveriges rike ¹.

¹ Sveriges Traktater 3, s. 307 f. I uttrycket »innan föreskrivna dag och tid» måste »dag» tolkas i sin medeltida betydelse av »mötesdag», då annars oklarhet skulle ha rått, om Egidii dag eller Marie nativitatis åsyftades. Jfr uttrycken »föreskrivna möte» i närmast föregående mening och »innan föreskrivna tid» beträffande förlikningsuppgörelserna med Axelsönerna.

Efter detta fördrags antagande sände det svenska rådet ut kallelse till riksmöte den 1 september, som gick ut till landets olika delar. På grund av den korta tidsfristen kunde endast de närmaste landskapen väntas hörsamma kallelsen¹.

Liksom Kungssätersfördraget förutsätter fördraget av den 7 augusti Christierns antagande som svensk konung mot betryggande konstitutionella garantier. Konungen har givit utförliga medgivanden på denna punkt; han har även förklarat sig villig att betala sin skuld i Sverige. Men rättgångsuppgörelsen ser helt annorlunda ut i fördraget den 7 augusti än i Kungssätersfördraget. Nu förlägges handfästningens och unionsvillkorens utformning före rättgången med Axelssönerna, och denna har i sin tur utvidgats till en uppgörelse mellan konungen och hans särskilda fiender, som en och en skola ställas till svars på konungens åtal. Därigenom skiljas dessa män ut från Sveriges råd och Sveriges rike; för de senare är fredsambudet förmånligt, medan konungens fiender hotas av utsikten att få gå till uppgörelsen isolerade, efter det att konungen kommit till samförstånd med Sveriges övriga representanter. Det faktum, att riksrådets majoritet med sin kallelse till allmänt riksmöte har gynnat Christierns intresse att få Mälardalslandskapens opinion kraftigt företrädd, visar hur rådets dittillsvarande ledare förlorat greppet om förhandlingarna.

Det föreföll, som om Nordens historia åter skulle länkas in de banor, som hade följts under 1440-talets unionella samförstånd. Så skedde ej. Händelserna skulle få en dramatisk och katastrofal utveckling.

Sten Sture deltog i fördraget av den 7 augusti; han är nämnd i stillestånds brevet utan riksföreståndartitel. Kort därefter lämnade han Stockholm och begav sig västerut. Hans avsikt var okänd; vi veta, att det gick »dravels rykte och sägen» om honom bland rådsherrarna i Stockholm. Den 20, då han uppehöll sig i Fellingsbro i Västmanland,

¹ Sveriges Traktater 3, s. 315; Styffe, Bidrag 4, s. 7.

fick han underrättelse, att kung Christiern hade låtit draga upp sina skepp och båtar och sänt folk i land. Sten Sture påpekade triumferande i brev till rådet, att man nu väl kunde märka, att konungen inte ville hålla freden. Strax därefter reste han vidare söderut ¹.

Christierns åtgärd var i och för sig ganska självfallen; han behövde proviantera sin armé med färsk mat och hade svårt att hålla folket inskeppat längre, om han ej skulle bli tvungen att segla tillbaka till Danmark — detta senare skulle, enligt Olaus Petri, ha varit hans fienders uträkning ². Han var icke uttryckligen hindrad av fördragen att landsätta folk; tvärtom hade konungens män den 7 augusti medgivits rätt att göra uppköp i Stockholm. Det måste å andra sidan leda till förvecklingar, om hans anhängare av upplandsadeln trädde i förbindelse med allmogen. Men även i så fall var inte freden därmed bruten; sådana tillfälliga förvecklingar voro förutsedda i stilleståndsfördraget och hänskjutna till uppgörelse i godo.

Sten Stures resa kan icke betraktas som svaret på ett fredsbrott från konungens sida redan därför att den, som Kellerman påpekat, skedde före Christierns landsättning av trupper. Den var svaret på fördraget av den 7 augusti. Axelssonerna och deras anhängare hade lidit nederlag i förhandlingarna; Christiern arbetade ihärdigt på deras fördärv. Det återstod dem att sätta allt på ett kort och gripa till vapen. Konungens aggressiva uppträdande och hans landsättning av folk gav ypperligt agitationsmaterial. Sten Sture skyndade ned till Östergötland, medan Nils Sture reste till Dalarna, där han och bergsmännen kunde ena sig om sin hävdvunna separatistiska inställning. Axelssonerna själva tyckas ha förhållit sig passiva; de hade allt intresse av att icke synas, när den agitation, som främjade deras sak, spelade på de nationella strängarna.

I Stockholm förhandlade man alltjämt, men stäm-

¹ *Scriptores Rerum Suecicarum* III. 1, s. 86 f.

² Olai Petri krönika, s. 269.

ningen blev alltmera irriterad. Trotte Karlsson av Eka och Ivar Gren begåvo sig från Christierns flotta upp i Fjärdhundra-land, där de vunno anslutning bland bönderna. Rådet krävde deras återkallande utan resultat. Den förste september förgick utan rättegång och fredsuppgörelse. Den dagen började konungen anlägga skärmar, d. v. s. träförskansningar, på Norrmalm. Den 8 september utlöpte stilleståndet; det förnyades till den 11 september. I det stilleståndsfördraget upptogs icke Ivar Axelsson och Gotland som i det föregående¹.

Kort därefter fick man klart besked om Sten Stures avsikter. Den 4 september avsändes en skrivelse från Vadstena, där ett möte var samlat av en uppräknad grupp gränsadel samt borgare och allmoge från Västergötland, Östergötland och Småland under Sten Stures ledning. Skrivelsen förkunnade mötets beslut; man hade betänkt, att kung Christierns styrelse hade varit riket till stor skada. Nu hade han sänt Ivar Gren och Trotte Karlsson till Fjärdhundra-land med en hop »dravanter» och andra utlänningar; därav såg man, att man inte kunde lita på hans fredslöften. Mötet hade beslutat att aldrig samtycka Christiern till konung; dess deltagare ville strax följa Sten Sture till Stockholm att avvärja rikets fördärv. Man bad rådsherrarna att genast avvisa dagtingan med kung Christiern².

Det gjorde emellertid icke rådsherrarna. De hade sett inom räckhåll fred och en unionsuppgörelse efter de ideala formerna från kung Kristoffers tid. De fortsatte att förhandla under större delen av september, medan svårigheterna stego. Christiern klagade över att rättegången inte kom till stånd; han hotade att vädja till påven och kejsaren om »det övervåld, som oss nu sker» och påpekade, att han icke hade annan utväg än att strida mot några sina ovänner, som ej ville giva sig till freds³. Vid mitten av september drog han till Uppsala, där han hyllades av Upplands-

¹ Sveriges Traktater 3, s. 313 f.; 317.

² Ibidem, s. 314 f.

³ Styffe, Bidrag 4, s. 5 f.

allmogen och erhöll löften om skatt. Därmed hade han vunnit en viktig framgång. Uppländ dominerade genom sin folkrikedom och gamla ledarställning bland de uppsvenska landskapen. Hans svenska anhängare värvade folk; den stundande vapenmätningen kastade sin skugga framför sig¹.

Rådets ledande män utanför riksföreståndarens och Axelssönernas krets, biskoparna, sågo med förfäran det blodiga avgörandet närma sig. De försökte med all makt att få en fredlig uppgörelse till stånd; de hade själva allt intresse av att få spela rollen av medlare mellan två jämbördiga motståndare i stället för att underkasta sig segraren i vapenskiftet. De hade en ivrig och vältalig företrädare i ärkebiskop Jakob Ulfsson, som från sitt slott Stäket sökte påverka både Christiern, Sturarna och det svenska rådet i Stockholm.

Den 21 september meddelade Jakob Ulfsson och biskop Henrik riksrådet, att den förre fått ett brev från konungen med innehåll, att om denne än hade sådan makt, att han kunde bliva sina ovänner övermäktig, skulle han ändå nöja sig med att låta ärkebiskopen m. fl. vara fullmäktiga till ära och rätt d. v. s. fortsätta förhandlingarna med orubbad auktoritet. Med hänsyn härtill uppmanades rådet att göra allt för att avvärja striden och meddela Sturarna, att man funnit »ett annat gott medel»². Den 25 september skrev Jakob Ulfsson till Sten och Nils Sture, förehöll dem, hur Upplands allmoge stod på Christierns sida, meddelade dem rådets i Stockholm uppmaning att undvika blodstörtning och rikets fördärv och rädde dem att komma »på fredsvi» till Stockholm³.

Samma dag detta brev avsändes fick Jakob Ulfsson bud, att Nils Sture hade lämnat Västerås och drog Sten Sture till mötes. Den 26 september sökte en söderifrån kommande truppstyrka, som anfördes av Karl Knutsson (Gera) och

¹ Styffe, Bidrag 4, s. 6 f.; Sveriges Traktater 3, s. 317; Reuterdahl a. a. s. 544 f.

² Reuterdahl, a. a. s. 546 f.

³ Styffe, Bidrag 4, s. 6 f.

Ivar Axelssons måg Arvid Trolle kontakt med rådet i Stockholm; de stodo då vid Järna. Sturarna själva marscherade på trots ärkebiskopens förmaningar och gingo med huvudarmén norr om Mälaren. Christiern drog samman sin här på Norrmalm, förstärkt med ett uppländskt bondeuppbåd. Härarnas storlek är omöjlig att bedöma; det enda säkra torde vara, att Sturarnas var Christierns ungefär dubbelt överlägsen i numerär ¹.

Den 6 oktober sammanträffade Jakob Ulfsson på Stäket personligen med Sturarna; de skildes utan att han hade lyckats påverka dem. Följande dag, den 7 oktober gjorde han ett sista försök att skriftligen beveka dem. Han förmanade dem att sända ett bud till kung Christierns råd och erbjuda rättgång eller förlikning. Hären borde inte användas till annat än att avvärja övervåld, på det att det sedan ej skulle heta, att de hade varit vållande eller viljande till ett sådant blodbad. »Kära herrar», skrev ärkebiskopen, »betrakta nu vad fördärv på färde är, om det kommer till någon blodstörtning, för ty där är Sveriges folk och infödde gode män på båda sidor, och när svärdet är draget, då är seger i Himmelrike. Giver Gud eder seger, så är därmed detta fördrövade örlig ej stillat; går det eder illa, det Gud förbjude, då vore allt Sveriges rike fördärvat. Därför, käre herrar, tagen allting visligen före ²».

Jakob Ulfssons röst var den sista, som höjdes för råds politikens gamla ideal, som hade varit så nära att förverkligas: fred, försoning, lagbunden union, yttre trygghet. Sturarna och deras bundsförvanter hade kastat tärningen; de spelade om herravålde eller undergång. De ryckte framåt mot Stockholm och förenade sig förmodligen på vägen med den söderifrån kommande kontingenten. Jakob Ulfsson följde i deras spår. På förmiddagen den 10 oktober var han

¹ Styffe, Bidrag 4, s. 8 f., 10 f.; Sturekrönikans v. 1998 och 2132, som säkerligen ej söker överdriva den numerära överlägsenheten på Sten Stures sida.

² Reuterdaahl a. a. s. 549.

på Norrmalm och såg vid 11-tiden, hur de två slaglinjerna möttes på Brunkebergs sluttning¹.

IX.

Den föregående utredningen har visat vilka politiska makter, som drabbade samman i slaget på Brunkeberg.

Kung Christierns här kan ej betraktas blott som en dansk invasionsarmé, trots att det danska uppbådet utgjort dess kärna och troligen dess numerärt mest betydande inslag. De främsta av Upplands adel befunno sig med ett uppländskt bondeuppbåd på den kungliga sidan. De anfallande härarna anfördes av Sten Sture, Åke Axelssons måg; Johan Åkeson, son till den sistnämnde; Gustaf Olsson, svåger till Åke Axelsson; Nils Sture, som hade län i Bergslagen och i Småland och godsintressen i Danmark; Arvid Trolle, Ivar Axelssons måg; Johan Christiernsson, Sten Stures svåger; Karl Knutsson (Gera) och Erik Magnusson (Örnefot), som 1467 voro Axelssönernas hövitsmän i Östergötland; Laurens Haraldsson till Ed i Östbo, Arvid Trolles svåger, samt Knut Posse, som hade sina gods- och länsintressen i Vänerlandskapen och som följande år blev Erik Axelssons svåger. Med Sten Stures här följde ytterligare väpnarna Karl Bengtsson, Åke Axelssons svåger, och Lindorm Björnsson till Sjögerås i Vilske härad; i Nils Stures här befann sig dalkarlarnas hövitsman Hans Djäkn, som den 14 oktober uppträdde i riksrådet och deltog i det beslut, som upphävde utlänningarnas delaktighet i städernas styrelse². Sturarnas krigsfolk

¹ Ibidem, s. 550.

² Reuter Dahl a. a. s. 549 f.; Styffe, Bidrag 4, s. 10 f.; jfr deltagarna i Vadstenamötet den 4 september med deltagarna i rådsmötet den 14 oktober i Stockholm, Privilegier för Sveriges städer 1, s. 166 f. Om Lindorm Björnsson och Laurens Haraldsson se Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3 uppl., Sthlm 1911, s. 167 och 198. Knut Posses godsförhållanden framgå av det register på hans jordabrev, som ingår i Röda nummer 246, K. A. Redan fadern, Lage Posse, var förlänad med Kollandsö socken samt Eds, Laxarby och Tissleskogs socknar i Dalsland, som hustruns förfäder haft i pant. Han

torde ha bestått av adelssvenner, stadsknektar samt ett bondeuppbåd av okänd omfattning från Götalandskapen; därtill kom Dalarnas särpräglade krigsmakt och Stockholms borgerskap. De makter i det svenska samhället, som dessa väpnade styrkor representerade, var den i boskaps- och smörhandeln intresserade gränsadeln med dess ofrälse underlydande och anhängare, Bergslagens gruvägare och Stockholms köpmän: med andra ord företrädarna för Sveriges utrikeshandel och gruvindustri. Till bundsförvanter och ledare hade de gränshandelns organisatörer på den danska sidan, Axelssönerna. Mot dem stod förbundet av godsägaradel och allmoge i Uppland: av de självhushållande, agrara klasserna i rikets centrum, som intill denna tid hade lett Sveriges öden.

Slaget på Brunkeberg var icke till sin egentliga innebörd en strid mellan Danmarks konung och Sveriges folk. Det var en strid mellan två svensk-danska koalitioner, som fullföljde sina särintressen under den unionella fredsviljans respektive den svenska nationalismens fanor.

Uppgifterna äro ganska förvirrade rörande själva slagets gång. Sturekrönikans framställning överflödar av konkreta detaljer: det vilda ropandet, då huvudbanären möttes; de stridandes ömsesidiga tillrop och försök att strypa varandra med händerna; hur de sårade hejdades i sitt anlopp och kröpo samman i jämmer; hur man rände samman kring kung Christierns brinnande träförskansning; hur Sten Stures folk gång på gång kastades tillbaka nedför sluttingen. Kärnpunkten av Sturekrönikans skildring, som troligen i det hela är korrekt, är att Christierns folk slutligen lät locka sig ur sina förskansningar och förföljde sina fiender ned på den plana slätten vid Klara kloster. Där gjorde sig den numerära övermakten gällande; de kungliga stupade i

gjorde även godsköp i Värmland, Västergötland och Dalsland. Knut Posse gav 1472 i morgongåva 25 gårdar i dessa landskap, räntande huvudsakligen smör, lax, malt, havre och järn. Om Karl Knutsson och Erik Magnusson se Handlingar rörande Skandinaviens historia 7, s. 11—22.

massor, och deras banér gick förlorat. Då Sten Stures män därefter än en gång angrepo de kungliga ställningarna på åsen, flydde försvararna »som en molnsky» till skeppen.

Den 10 oktober blevo Axelssönerna och deras bundsförvanter segerherrar i Norden. De hade räddat sin ställning och kunde kräva en fördelaktig fred av Christiern. Oxenstiernornas och Vasarnas släktkoalition, kärnan i Sveriges gamla konstitutionella rådsparti, var för alltid krossad. De överlevande »arme männen från Fjärdhundraaland» bönföllo Jakob Ulfsson att utverka nåd, så att de ej »yttermera blevo fördärvade» och så att dalkarlarna ej skulle draga hem genom deras land ¹.

Med Oxenstiernornas och Vasarnas parti gick det politiska idéprogram i graven, som har fått sitt klassiska uttryck i biskop Thomas' Frihetsvisa. Det fanns som ett ideal även efter 1471, men det blev aldrig mera realiserat. Nya makter och nya ledande idéer kommo att prägla Sveriges historia. Riksföreståndaren Sten Sture stod som situationens man; han grep själv ledningen av de ekonomiska makter, som hade skapat den av Axelssönerna ledda koalitionen 1471, tvang dem i nya banor med en stort anlagd näringslagstiftning och lät dem tjäna Sveriges centrala statsmakt. Han skulle gå hänsynslöst fram över de män, som nu voro hans bundsförvanter: Axelssönerna, Nils Sture, Knut Posse. Grunden till det nya Sverige med Sturarnas och de kungliga Vasarnas centraliserade finansförvaltning lades med Sten Stures seger på Brunkeberg. För Axelssönerna blev på detta sätt själva segern en orsak till deras fall.

X.

Det stora slaget blev med tiden en legend. I yngre historisk litteratur stelnade de visuella intrycken i en stilistisk kliché, som via Lilla Rimkrönikan hämtats från den danska rimkrönikans sagohistoria:

¹ Reuterdahl a. a. s. 550.

»Fukt och dåm i vädret stod
marken stod all full med blod»¹.

Mytiska motiv dök upp; sagan om kämpen i björnhamn, som man finner flerstädes i nordisk litteratur, tog gestalt i bonden Starke Björn, som »glupande som en gam» banade väg för Sten Sture. Folkhumorn plockade fram riktigt stoff i tidens smak: Trotte Karlsson av Eka, som stupade i slaget, kallades Trötte Karlsson och ansågs ha omkommit genom att han blev trött, satte sig och slog upp hjälmen. Fantasien trollbands av att kung Christiern hade fått flera tänder utslagna; det förevigades i dikt och sång².

Den folkliga legenden dog efterhand bort; en politisk legend, skapad av Sten Sture, levde kvar. I den voro Axelsönerna och Upplands adel och bönder glömda. Sten Stures kamp på Brunkeberg uppfattades och karakteriserades efter sina sena verkningar i ett större tidssammanhang. Den blev, som Styffe har formulerat det, en kamp för fäderneslandets självständighet.

¹ Rimkrönikor, Svenska Medeltidens, I, s. 264; Rimkrønike, Den danske, trykt ved Gotfred af Ghemen, facs. Khhvñ 1873, i skildringen av Harald Hildetand:

»En røgh ther op i hemelen stodh
aff støff och hedhe oc manne blodh
Saa flødth ther blodh oppaa then mark
som thz hade warz en flod wel stærk».

² Den yngsta Sturekrönikan v. 4777—4850. Jfr G. Landberg, Om källorna till vår yngsta rimmade rikskrönika 1452—1520, Samlaren 1926, s. 146 f. Se även E. Lönnroth, Sturekrönikan 1452—1487, Scandia VI (1933), s. 187.

Erik Lönnroth.